

**KAZAKİSTAN'DA TARİHSEL SÜREÇTEN GÜNÜMÜZE NÜFUS VE KİMLİK DEĞİŞİMİ:
DEMOGRAFİK GÖSTERGELER VE ETNİK YAPI ÜZERİNDEN YAPISAL BİR ÇÖZÜMLEME**
**POPULATION AND IDENTITY CHANGE IN KAZAKHSTAN FROM HISTORICAL PROCESS
TO PRESENT: A STRUCTURAL ANALYSIS BASED ON DEMOGRAPHIC INDICATORS AND
ETHNIC STRUCTURE**

Kaan KAPAN
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
kaan.kapan@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2979-5057

Mehmet Oğuz ŞAVLI
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
oguz_savli@hotmail.com
ORCID:0000-0003-0941-0236

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:
21.06.2025

Kabul Tarihi:
29.09.2025

Yayın Tarihi:
30.12.2025

Anahtar Kelimeler
Jeopolitik,
Nüfus,
Kimlik,
Kazakistan,
Strateji.

Keywords
Geopolitics,
Population,
Identity,
Kazakhstan,
Strategy.

Bu çalışma, Türkistan'ın kalbinde yer alan stratejik öneme sahip bir ülke olan Kazakistan'ın demografik jeopolitiğini çok katmanlı bir perspektiften incelemektedir. Çarlık ve Sovyet dönemlerinde uygulanan demografik mühendislik politikalarının, Kazak ve Rus nüfus grupları arasındaki tarihî, kültürel ve toplumsal bağları nasıl dönüştürdüğü ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır. 1991'den sonra uygulanan "Kazaklaştırma" politikalarının, etnik-demografik yapı üzerindeki etkisi; doğurganlık ve ölüm oranları, etnik dağılım, iç ve dış göç eğilimleri gibi göstergeler temelinde değerlendirilmektedir. Ulusal nüfus sayımı verileri ve mekânsal istatistiksel analiz kullanılarak, bu çalışma, kimlik oluşum süreçleri ve etnik nüfus dengesi üzerine kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Elde edilen bulgular, Kazak ve Rus nüfusları arasındaki dengenin, bölgesel jeopolitik dinamikleri şekillendirmede kritik bir rol oynadığını ve demografik yapının, sosyo-politik karar alma süreçlerinde stratejik bir faktör olarak ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, nüfus sadece istatistiksel bir veri olarak değil, aynı zamanda jeopolitik bir araç olarak da değerlendirilmektedir. Ayrıca bu çalışma, gelecekteki demografik eğilimlerin Kazakistan'ın ulusal bütünlüğü ve uluslararası ilişkileri üzerindeki etkisinin stratejik analizini mümkün kılmaktadır.

This study examines the demographic geopolitics of Kazakhstan, a country of strategic importance located in the heart of Turkistan, from a multi-layered perspective. It takes a deep dive into how demographic engineering policies during the Tsarist and Soviet eras changed the historical, cultural, and social ties between Kazakh and Russian population groups. The impact of the "Kazakization" policies implemented after 1991 on the ethnic-demographic structure is assessed based on indicators such as fertility and mortality rates, ethnic distribution, and internal and external migration trends. Using national census data and spatial statistical analysis, this study provides a conceptual framework for identity construction processes and ethnic population balance. The findings reveal that the balance between the Kazakh and Russian populations plays a critical role in shaping regional geopolitical dynamics and that the demographic structure emerges as a strategic factor in socio-political decision-making processes. In this context, population is considered not only as statistical data, but also as a geopolitical tool. Furthermore, this study enables a strategic analysis of the impact of future demographic trends on Kazakhstan's national integrity and international relations.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1724387>

Atıf/Cite as: Kapan, K. & Şavlı, O. (2025). Kazakistan'da tarihsel süreçten günümüze nüfus ve kimlik değişimi: Demografik göstergeler ve etnik yapı üzerinden yapısal bir çözümleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 15(4), 2070-2092.

Giriş

Devletlerin sahip oldukları güç unsurları incelenirken demografik yapı göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur. Dil, din, toprak, ölkü ve kültür birlikleri gibi bağımsızlık öğelerinin temelinde nüfus yer almaktadır. Günümüzde nüfusun yalnızca niceliği değil, niteliği de önem taşımaktadır. Ancak her iki açıdan da demografik güç, devletlerin ekonomik, siyasi, askerî ve kültürel gelişiminde kritik rol oynamaktadır.

Nüfus büyüklüğü, yoğunluğu, yaş-cinsiyet dağılımı, doğurganlık oranları ve etnik çeşitlilik, bir ülkenin jeopolitik konumuna doğrudan etki eden unsurlar arasında sayılmaktadır. Bu kapsamda, güçlü bir uluslararası konuma sahip olmak isteyen devletlerin, demografik yapılarını korumaları ve etkin nüfus politikalarını geliştirmelerine yönelik çalışmaların yapılması beklenmelidir.

Türkistan bölgesi, tarihî ve kültürel derinliği, Avrasya'daki stratejik konumu ve doğal kaynak zenginlikleri nedeniyle tarih boyunca önemini korumuştur (Hynek, 2020: 74). Uluslararası ilişkiler disiplininde kimlik meselesi, Soğuk Savaş sonrası ile birlikte Konstrüktivizm yaklaşımıyla beraber giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bu perspektife göre, kimlik hem devletlerin hem de diğer uluslararası aktörlerin çıkarlarını şekillendiren ve karşılıklı etkileşim yoluyla inşa eden dinamik bir yapıdır (Çelik, 2016: 149). Bu kapsamda, Kazakistan'ın kimliği sadece etnik kompozisyonunun ele alınmasıyla değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında hem içsel demografik faktörlerle hem de dış dinamiklerle inşa edilen önemli bir süreç oluşturmıştır. Bölge, günümüzde ABD, Çin, Rusya Federasyonu, Hindistan, Türkiye ve İran gibi küresel ölçekte etkili olan aktörlerin odağındadır. Türkistan ülkeleri içerisinde Kazakistan; geniş yüz ölçümü, enerji kaynakları ve stratejik konumu ile öne çıkmaktadır (Agayeva, 2021: 6).

Kazakistan, kuzeyde Rusya Federasyonu, doğuda Çin, batıda Hazar Denizi ve güneyde Türkistan devletleriyle komşudur. Topraklarının büyük bir bölümü Türkistan'da, küçük bir kısmı ise Doğu Avrupa'da yer almaktadır. Dokuzuncu büyük yüzölçümüne sahip olan ülkenin nüfusu 20 milyonun üzerindedir.

Bu çalışma, Kazakistan'ın tarihsel ve jeopolitik gelişimini nüfus dinamikleri üzerinden analiz etmeyi, özellikle Kazak ve Rus nüfusu temelinde demografik değişimleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yöntem

Çalışmada, yerel ve uluslararası literatür taraması yapılmış, Kazakistan'daki demografik gelişmeler tarihsel süreç içerisinde analiz edilmiştir. Araştırmada Rus arşivleri, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu verileri (Stat.gov.kz) ve diğer resmî kaynaklardan yerinde saha çalışması yapılarak yararlanılmıştır.

Çalışmanın ana odak noktası, Kazak ve Rus nüfusu arasındaki değişimin jeopolitik etkilerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada nüfus verilerinden yararlanılarak çeşitli haritalar, tablolar ve grafikler oluşturulmuş ve böylelikle çalışmanın görsel ve analitik gücü artırılmıştır. Bu araştırma, Kazakistan'ın nüfus jeopolitiğine ilişkin literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Bulgular

Bir ülkenin jeopolitik durumunu belirleyen en önemli faktörlerden biri olan demografik, sosyo-ekonomik, kültürel, tarihsel, teknolojik, güvenlik, askerî -stratejik gücün kaynağı, aynı zamanda devletin bütünlüğünü esas kılan ve varlığını sürdürmesini de sağlayan temel unsur nüfus ve işlevleridir. Nitelikli bir nüfus ekonomik, kültürel, siyasi ve askerî gücün esas unsurudur. Tarihsel süreç boyunca nüfus jeopolitik nüfuzla ilişkili olmuştur. Kazakistan tarihin çeşitli dönemlerinde sayısız medeniyetin merkezi olmuş ve ayrıca stratejik coğrafi konumundan kaynaklı olarak Avrupa ve Asya arasında köprü vazifesi görmüştür. Bu durum bölge üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen devletlerin odak merkezini bu coğrafyaya yöneltmesine ve mücadelelerin yaşanmasına neden olmuştur.

Kazakların göçebe yaşam tarzı, kültürlerinin ayrılmaz bir parçası olmuş; bu konar-göçer yapı, geçmiş dönemlerde Kazakistan'da yaşayan nüfusun niceliksel ve niteliksel verilerle tam olarak belirlenmesini zorlaştırmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada nüfus verileri açısından özellikle hanlık dönemi sonrası ele alınmıştır.

Kazak Hanlığı Dönemi

Kazak Hanlığı, 15. yüzyılda kurulan Türk hanlığıdır. Kazak Hanlığının oluşumu, ilk çağlardan itibaren devam eden etnik sürecin yeni bir aşamaya geçtiğini göstermiş ve Kazak ulusunun şekillenmesinde önemli olan bir faktör olmuştur (Karibayev, 2016: 67). Rusya İmparatorluğu tarafından Kazak topraklarının işgal edilmesinden sonra Rus idaresi Kazak Türklerini, Rus Kazakları ile karıştırmamak amacıyla "Kırgız" ve ayrıca Kırgız Türklerini ayırt etmek için ise "Kara Kırgız" adlandırmasını tercih etmiştir. Bu terminolojik farklılaşmanın temelinde etnik ya da kültürel kimliklerin yansıtılmasından ziyade siyasi bir adlandırmayı içermekte ve bu durumun Sovyetler Birliği yönetiminin ilk yıllarına kadar uzandığı tespit edilmiştir. 20. yüzyılın ilerleyen süreçlerinde ise "Kırgız" ifadesi yerini "Kazak" olarak adlandırmaya bırakmıştır.

Altın Orda Devletinin 1480 yılında hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte Ruslar yayılma stratejisini Türkistan (Orta Asya) coğrafyasına yöneltmiş, 1552'de Kazan'ın ve 1556 yılında Astrahan'ın işgal edilmesiyle, Türkistan bölgesine doğru yayılmada önemli bir yol katedilmiştir (Saray, 1980: 279).

Rusya Çarlığı ile Kazaklar arasındaki ilk diplomatik temasın 1570-1580'li yıllarda gerçekleştiği resmî kayıtlara yansımıştır (Khodarkovsky, 2021: 221). İkili ilişkilerde yaşanan siyasi koşulların etkisiyle diplomatik yakınlaşmalar duraksama dönemine girmiş ve bu duruma bağlı olarak 16. yüzyılda Ruslar ve Kazaklar arasındaki ilişkiler sınırlı kalmıştır. 1594 yılında Kazak Hanı Tevekel'in, Çarlık Rusya'ya elçi göndermesiyle birlikte diplomatik temaslar tekrardan başlamıştır (Khodarkovsky, 2021: 221). 16. yüzyılın sonuna doğru Rusya Çarlığı'nın güneye doğru genişlemeye başlamasıyla birlikte coğrafi olarak Kazak Hanlığına komşu olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren Kazak topraklarının kuzeybatısında Ruslar tarafından ilk resmî yerleşmeler ve kaleler inşa edilmiştir. Ruslar tarafından Kazakistan'ın kuzeyinde kurulan çok sayıdaki köy ve kasaba bu topraklara Rus nüfusunun daha çok yerleşmesinde etkili olmuştur. Rus yerleşimcilerin Kazakistan'a yerleşme süreci 18. yüzyıldan itibaren başlamış görünse de bu topraklara göç eden Rus nüfusunun önemli bir kesimi 19. yüzyılın sonlarına tekabül eden dönemde Rus yönetiminin aldığı siyasi kararlara bağlı olarak gerçekleştiği görülmüştür. Çarlık Rusya'sının, Kazakistan'da kurduğu askerî yerleşmelere bakıldığında 1718 yılında Semey, 1720'de Pavlodar ve Öskemen, 1824'te Akmolâ ve Kökşetav, 1854'te Verny, 1868'de Aktöbe ve 1879 yılında Kostanay örnek gösterilebilir. Ruslar açısından Öskemen ve Pavlodar şehirleri, Kazakistan'ın doğal kaynaklarının erişimi açısından stratejik olarak önemlidir. Rus İmparatorluğu'nun, Kazakistan'da inşa ettiği askerî yerleşmelerin tarihsel olarak değişiklik göstermesine rağmen bu yerleşmeler hem 18. hem de 19. yüzyılları boyunca inşa edilmiştir. Bu bölgelerde, askerî amaçların yanında hem ticari hem de idari amaçlarla da gözetilerek, nüfus ve kimlik dinamikleri temelinde demografik altyapı çalışmalarının yürütüldüğü saptanmaktadır. Rus İmparatorluğu, Kazak topraklarında kalıcılığını sağlayabilmek için birçok altyapı projesi geliştirmiştir. Örneğin Kazakistan'ın birçok noktasında demir yolu ağları kurulmuştur. Bu demiryolları ülke içerisindeki ulaşım süresini önemli ölçüde kısaltmış, askerî hedefler doğrultusunda kullanılmış olup, bu hatlar aracılığıyla Kazakistan'daki doğal kaynakların Rusya'ya nakledilmesi kolaylaştırılmıştır. Ayrıca Kazakistan'daki yerli halkın kültürü üzerinde değişimlerin sağlanması ve kendi halkının bu bölgeye taşınması gibi asimile çalışmaları da bu yolla yürütülmüştür. Kazak Hanlığı ile Ruslar arasındaki siyasi ilişkiler I. Petro döneminde yoğunlaşmıştır. I. Petro, Kazak toprakları için "Asya'nın hem anahtarı hem de kapısıdır" sözüyle aslında bölgenin jeopolitik olarak önemini vurgulamıştır (Khodarkovsky, 2021: 225). Siyasi ilişkilerin ötesinde 18. yüzyılda I. Petro döneminde fetih güzergahı Anadolu ve Türkistan bölgesi olarak belirlenmiştir (Roy, 2018: 59). I. Petro sıcak denizlere inme hayallerini Osmanlı İmparatorluğuyla yaptığı savaşı kaybetmesinin ardından kaybetmiştir. Bunun üzerine genişleme güzergahını Kazak bozkırlarına çevirerek o coğrafyayla ilgili araştırmalara önem vermiştir. Bölge coğrafyası hakkında hazırlanan raporlarda Kazakların, Cüzlere bölündüğü ve 1732 yılına ait olan bir raporda ise Küçük ve Orta Cüzde toplam 80.000 bin hanenin yaşadığı belirtilmiştir, bu durumu başka bir ifadeyle ele aldığımızda ise bölgede 300.000'den fazla nüfusun yaşadığı öngörülmektedir (Khodarkovsky, 2021: 228). 18. yüzyılda Kazakların büyük çoğunluğu konar göçer bir şekilde hayatlarını sürdürmesi, Kazak Cüzlerinde yaşayan Kazakların nüfus miktarının tam olarak belirlenmesinde zorluklar yaratmıştır.

Kazak bozkırları oluşum yönünden üç coğrafi bölge şeklinde sınıflandırılmış ve söz konusu bu alanlar üç ayrı kültürel ve sosyal çevreyi kapsamıştır:

"1. Batı ve Güney-Batı Kazakistan'ın çöl ve çıplak bozkırı;

2. Kazakistan'ın Doğu ve Güney-Doğu bölgesi, Tanrı ve Altay Dağları;

3. Güney Kazakistan'ın Siri Derya, Çu, Talas ve Arış nehirlerinin verimli sahalarıdır" (Moidabayeva, 2002: 32).

18. yüzyılda Kazak halkının sosyo-kültürel yapısında göçebelige dayalı bir yaşam tarzının baskın olması ve ayrıca Kazakların bozkır bölgesinde yoğunlaşmasından dolayı Kazakistan'da ortak bir Kazak-Rus yerleşim alanı ortaya çıkamamıştır. Kazaklar, cüzler hâlinde bölünmesine rağmen aynı payda da dil ve kültürel özellikleri taşıyan tek bir halktan meydana gelmekteydi.

Çarlık Rusya, Kazak topraklarında tutunabilmek maksadıyla Ural, Orenburg ve Yedisu topraklarında Rus idaresindeki kolonilerden oluşan yerleşim hâlinde birimleri kurmuştur (Çapraz, 2011: 55). Orenburg, göçebe halkları denetim altında tutmak, güney sınır bölgesini muhafaza etmek, Asya'ya yayılmak ve ticaret yollarına giden Doğu'nun kapısı olarak görülmüştür (Khodarkovsky, 2021: 234). Ayrıca Orenburg Kalesi, Türkistan'ın işgal edilmesinde ve Hindistan ile İran'a yakınlaşma hususunda önemli bir rol oynamıştır.

1730-1740'lı yıllarda Kazak Cüzleri peyder pey Çarlık Rusya'nın himayesine girmeye başlamıştır. Kazak Cüzlerinin aralarında yaşanan kavgalar, Kalmuklarla yapılan savaşlarda yaşanan ağır yenilgiler, toprak kayıpları, ekonomik durumlarının zayıflaması, Ruslarla olan ticari bağlantılar ve destekleriyle ayakta kalabilecekleri düşünceleri etkili olmuştur. Bu durum Kazak Hanlıklarının ekonomik açıdan geride kaldığını, devlet anlayışının yeterince gelişmediğini, düzenli bir ordunun bulunmadığını ve az iskânın olduğunu, askerî kapasite, siyasi ve ekonomik güç açısından diğer ülkeler karşısında tutunamayacağı düşüncesini oluşturmuştur. Kazakların, Çarlık Rusya'nın himayesine girerek yok olmaktan kurtuldukları ancak Çarlığın sonraki dönemlerde uyguladığı siyasi politikalar sonucunda Kazak milletin kültüründen, dilinden ve dininden uzaklaşmasına neden olmuştur (Doğan, 2011: 90).

Rus İmparatorluğu Döneminde Demografik Dönüşümler

Rus İmparatorluğu, 1822'de Orta Cüz Kazaklarının, Rus tebaası statüsünü resmileştirmiş ve hanlarının konumunu ortadan kaldırarak Orta Cüz yönetimini yeniden düzenleyen Sibiry Kırğızları (Kazakları)¹ hakkında tüzüğü onaylamış, 1844 yılında ise Küçük Cüz topraklarının, Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu ilan eden Orenburg Kazaklarının Yönetimi Yönetmeliği'ni yayınlamıştır (Cameron, 2018: 25). 1854 yılında Çar I. Nikola'nın tüm Kazak topraklarının kendi egemenliğine geçtiğini ve Kazakların, Rus kanunlarına bağlı kalacağını ilan etmesi sonucunda Rus göçmenlerinin Kazak topraklarına yönelik sayısal artışının belirgin boyutlara ulaşması, Kazak toplumu nezdinde kayda değer tepkilere yol açmıştır. (Karacagil, 2014: 101). 1868 yılına gelindiğinde Rus İmparatorluğu, Kazak bozkırlarını resmen ilhak etmiştir (Wendelken, 2000: 74). Ural, Turgay, Akmola ve Semey Eyaletleri Geçici Yönetim Tüzüğü (1868) kapsamınca Orta ve Küçük Cüz topraklarına karşılık gelen bu bölgelerdeki toprakların devlet mülkü olduğu ilan edilmiş, bu bölgeler ve Büyük Cüz'ün bir parçası olan Semireç'i de kapsayan 1891 Bozkır Tüzüğü, devlet mülkiyeti ilkesi üzerine inşa edilmiştir (Cameron, 2018: 25). 19. yüzyılın ikinci yarısında Kazak Hanlığının siyasi gücünü kaybetmesi sonrasında Kazak topraklarının Rus İmparatorluğuna dâhil edilmesi, idari-bölgesel parçalanma ve geleneksel yönetim sisteminin yıkılmasıyla birlikte Kazakistan'da yeni bir sömürge politika biçimi benimsenmiştir (Kaldybayeva, 2021: 2).

1861 yılında Rus İmparatorluğunda serfliğin kaldırılması Rusya'dan, Türkistan bölgesine topraksız köylülerin göç etmesinin önünü açmıştır (Aldashev & Guirkinger, 2017: 432). Bu göçlerin büyük çoğunluğu hem coğrafi yakınlık hem de toprak genişliği gibi unsurlardan dolayı Kazakistan'da yoğunlaşmıştır. Kazakistan topraklarının önemli bir kısmının çöl ve kurak topraklardan meydana gelmesinden dolayı bu kısımlar Rus yerleşimcileri tarafından pek tercih edilmemiştir. Rus yerleşimcilerinin ana mekânsal ekseninin kuzeye doğru uzanmasında etkili olmuştur. Özellikle Kuzey Kazakistan'da çok sayıda Rus köy yerleşiminin kurulmasına zemin hazırlamıştır. İlerleyen süreçlerde Rusların yerleşimi başta Doğu Kazakistan bölgesi olmak üzere güneye doğru kaymaya başlamıştır. Rus köylülerinin bölgeye ilk yerleşimi 1866 yılında olmuş ve Akmola'da ilk gönüllü yerleşim yerleri oluşturulmuştur (Kaldybayeva, 2021: 3).

1870'li yıllarda Rusya sınırı dışında ancak Rus İmparatorluğu sınırları dâhilinde olan bilhassa Kazakistan'a köylü nüfusunun göçü yasa dışı kabul edilmesine rağmen artış istikrarını korumuştur. 1880'lerde Rus hükümeti küçük

¹ Rus kaynaklarında "Kırğız" adıyla adlandırılan bu topluluk, Kazak Türklerini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yanlış adlandırmanın yapılmasında sınırlı bilgi birikimi ve etno-politik bakış açısı etkili olmuştur.

merkezli vilayetlerinden taşraya göç etme koşullarını hafifletmek zorunda kalmış ancak göç etme hakkı, taşınma ve yeni yerde yaşamının gerekliliklerinin edinme imkânına sahip olan iyi durumdaki köylüler tarafından muhafaza edilmiştir (Kabuzan, 1996: 142). 10 Temmuz 1881'de köylülerin yeniden yerleşim sorununun geliştirilmesi için köylülerin serbest devlet topraklarına yeniden yerleştirilmesine ilişkin geçici kurallar onaylanmıştır (Kabuzan, 1996: 142).

1881 yılında Rus imparatorluğu ve Çing İmparatorluğu arasında yapılan St. Petersburg Antlaşmasına göre, Doğu Türkistan'da yaşayan Kazakları, Batı Türkistan'da yaşayan Kazaklardan ayıran uluslararası sınır konusunda anlaşma sağlanmıştır. Bu yeni çizilen sınır, Kazakların mevsimlik sınır ötesine yaptıkları göçleri durdurmamış fakat bu sınır anlaşması, Kazakların göçebe yaşam biçiminde geniş kapsamlı değişikliklerin başlangıcını oluşturmuştur (Cameron, 2018: 26). 1889 yılında Slav yerleşimcilerinin, genelde Türkistan ve özelde ise Kazakistan'da oynayacağı önemli roller düşünülerek İskân Yasası çıkarılmıştır. Bu doğrultuda Batı Sibirya, Akmolâ, Semey ve Yedisu bölgelerinde yerleşim programları oluşturulmuş ve 1891 yılında Trans-Sibirya demiryolunun inşasının başlanmasıyla da geniş çaplı köylü kolonizasyonunun önündeki engel ortadan kalkmıştır (Cameron, 2018: 20). 1900'lı yılların başında Stolipin Toprak Reformuyla birlikte köylülerin toprak sahibi olmasıyla, tarımsal üretimde artış ve endüstriyel ilerleme kaydedilmiştir. Rus İmparatorluğundan, Kazak topraklarına Rus köylüleri tarafından gerçekleştirilen göçlerde Kazakistan'da kullanılmayan geniş alanlar ve tarımsal açıdan uygun toprakların varlığı çekici unsurlar olmuştur (Saparbekova et al., 2015: 72). 19. yüzyılda Rus İmparatorluğunun güneye doğru yayılmasında ekonomik kazanımlarının yanında kültürel-ideolojik etmenlerde önemli bir rol oynamıştır (Çapraz, 2011: 56). Çarlık Rusya'nın, Kazakistan'ın iskânında koloniler kurarak yerli göçebe halkın nüfus oranının azaltılması, geleneksel topluma dokunmadan sanayi kültürünün geliştirilmesi, askerî yönetim kurmak ve Buhara ve Hive gibi Müslüman hanedanlarının kontrol altına alınması yatmaktadır ve en önemlisi de Türkistan'da nüfuzunu genişletme çabası yer almaktadır (Roy, 2018: 60).

Tablo 1. Kazakistan Nüfusunun 1834-1989 Yılları Arasındaki Etnik Bileşimi (Bin Kişi ve %)

Halklar	1834	1858	1870	1897	1917	1926	1939	1959	1979	1989
Toplam	1.358	1.659	2.344	3.965	6.381	6.198	6.081	9.310	14.684	16.464
Kazak	1.319	1.537	2.053	3.127	3.863	3.627	2.307	2.795	5.289	6.535
%	97.1	92.6	87.6	78.9	60.5	58.5	37.9	30.0	36.0	39.7
Rus	39	122	244	505	1.291	1.275	2.447	3.974	5.991	6.228
%	2.9	7.4	10.4	12.5	20.2	20.6	40.2	42.7	40.8	37.8
Ukraynalı	-	-	-	84	750	860	656	762	858	896
%	-	-	-	2.1	11.8	13.9	10.8	8.2	5.8	5.4
Alman	-	-	-	6	52	51	92	660	908	958
%	-	-	-	0.2	0.8	0.8	1.5	7.1	6.2	5.9
Özbek	-	-	23	75	170	129	102	137	263	332
%	-	-	1.0	1.9	2.7	2.1	1.7	1.5	1.8	2.0
Tatar	-	-	3	51	83	80	117	192	313	328
%	-	-	0.1	1.3	1.3	1.3	1.9	2.1	2.1	2.0
Uygur	-	-	-	56	77	70	35	60	148	185
%	-	-	-	1.5	1.2	1.1	0.6	0.6	1.0	1.1
Belaruslu	-	-	-	-	-	26	31	107	181	183
Koreli	-	-	-	-	-	-	96	74	92	103
Azerbaycanlı	-	-	-	-	-	-	12	38	73	90
Polonyalı	-	-	1	3	2	4	55	53	61	60
Türk	-	-	-	-	-	-	3	10	26	50
Yunanlı	-	-	-	-	-	-	1	5	50	47

Başkurt	-	-	-	-	-	-	3	9	3	47
Dungan	-	-	-	5	7	7	7	10	22	30
Tacik	-	-	-	-	-	-	3	8	19	26
Diğer	-	-	20	54	77	69	114	365	318	370

Not Veriler Kabuzan'ın (1996: 298) eserinden alınmıştır.

Tablo 1'i incelediğimizde Kazakistan nüfusunun 1834-1989 yılları arasındaki değişimleri etnik yapı üzerinden ele alındığı gözlenmektedir. Rus İmparatorluğu döneminde gerçekleşen 1897 yılındaki genel nüfus sayımı, etnisite kökenlere dayandırarak değil, dilsel özelliklere göre değerlendirilmiştir. Bu dönemde gerçekleşen nüfus sayımında, ana dil kavramı tam olarak açık bir biçimde ortaya konmamıştır. Bölgedeki yerli halkın çoğunluğu Türkçeyi ana dilleri olarak belirtmiş ve bu durum Türk dil grubuna ait farklı etnik grupların (Tatarlar, Kırgızlar, Özbekler ve Türkmenler) Kazaklarla karıştırılmasına neden olmuştur (Saparbekova et al., 2015: 71). Tablo 1'de görüldüğü gibi, Kazakistan'daki Rus nüfusunun 19. yüzyılın sonuna doğru ciddi bir miktarda artış yaşadığı anlaşılmaktadır. 1897 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kazakistan'ın etnik nüfus dağılımı hususunda başka çalışmalarda ülke nüfusu 4,1 milyon civarında olurken; Kazak nüfusu yaklaşık olarak 3,5 milyon, Rus nüfusu ise 450 binlerde gözükmektedir (Mir24.tv, 2020). 1897-1917 yılları arasında 20 yıllık bir süreçte Kazakistan'daki Rus nüfusu iki katından fazla artmış ve Kazakistan nüfusunun %20'sinden fazlasını oluşturmuştur. 1896-1916 yılları arasında 1 milyondan fazla göçmen Kazak topraklarına yerleşmiş ve bu göçün %80'i, 1906-1914 yılları arasındaki dönemde meydana gelmiştir (Demko, 1969; Saparbekova et al., 2015: 73). 19. yüzyılın sonlarına doğru ve 20. yüzyılın başlarından itibaren Kazakistan etno-demografik yapısında ve sosyo-ekonomik durumunda siyasi açıdan birtakım değişimlere maruz kalmıştır.

Kazakistan'ın Ruslaştırılma çalışması dört konuda kategorize edilmektedir. Bunlar; *kolonizasyon, sanayileşme, sosyoekonomik değişim ve eğitimidir*. Hem Çarlık dönemi Rusya'sında hem de Sovyetler Birliği yönetimi süreci boyunca Kazak topraklarının Ruslaştırılması bu dört unsur özelinde yoğunlaşmıştır. Kazakistan'da oluşturulmaya çalışılan Rus kimlik inşası, Rus İmparatorluğu döneminde önemli bir aşama kaydeder iken, Sovyetler Birliği döneminde ise zirveye ulaşmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde devletler arasındaki dengelerin hissedilebilir düzeyde değişmeye başladığı ve karşılıklı olarak kutuplaşmanın arttığı yeni bir dönem ortaya çıkmıştır. Ülkelerin kolonileşme rekabetleri, süper güç olma çabası ve ideolojik düşüncelerinin diğer uluslar üzerinde aşılmaya çalışıldığı gibi birçok mücadelenin yaşandığı bir dönem olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Sovyetler Birliği Döneminde Demografik Yapının Dönüşümü

Kazakistan, Sovyetler Birliği'ne bağlı olarak 1920 yılında 'Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti' ünvanıyla kurulmuş, 1925'te Kazakların Kırgızlardan ayrılmasıyla Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti şeklinde adlandırılmıştır. 1936 yılına gelindiğinde ise tam Sovyet Cumhuriyeti statüsüne yükselmiştir. 20. yüzyılın başındaki sosyo-ekonomik ve siyasi değişimler, Kazakistan'da millî bilinci sağlamlaştırmıştır. Ancak 1916'daki millî ayaklanma ve 1917 Bolşevik Devrimi sonrası, bölge halkı ciddi baskılarla karşılaşmıştır. Sovyetler Birliği, Rus İmparatorluğu'nun politik mirasını devralarak Ruslaştırma uygulamalarını katılaştırmıştır (Duarte, 2014: 26).

Kazakistan'da sosyalizm inşasının ilk on yılında kıtlığa yol açan ve giderek büyüyen bir kriz durumu ortaya çıkmıştır. Kazak toplumu tarihte pek çok trajik olaylar yaşamış, bu yaşananlardan birisi de 1921-1922 yılları arasında vuku bulan iç savaş ve onu takip eden kıtlık dönemidir. Kazakistan'da 1 Ocak 1916 yılında 28 milyon 777 bin canlı hayvan var iken, 1 Ocak 1922 yılında bu rakam 11 milyon 391 bine düşmüş, beş yıl içerisinde toplamda 17 milyon 386 bin (%60,4) canlı hayvan sayısı azalmış, ayrıca buğday hasadı da 1913 yılında 2 milyon 155 bin ton iken, 1922'de 733 bin tona düşmüştür (Sarsenov et al., 2022: 28). Ayrıca 1914 yılında 3,6 milyon dekar olan ekili alan, 1922 yılında 1,6 milyon dekara düşmesi durumu da hem sosyal hem de ekonomik boyutlarda olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Shmidt, 2018: 43). Kıtlığın yaşanmasında iç savaş dönemi ve sonrasında ülkenin ekonomik durumu, savaş komünizm politikası, ekilen alanların azalması ve hayvan sayısının ciddi oranda azalması gibi unsurlar etkili olmuştur. 1921-1922 yılları arasında yaşanan kıtlık sonucunda Kazakistan'da yaklaşık 1 milyon kişi hayatını kaybetmiştir (Shmidt, 2018: 41). Bu süreçte zorunlu göçler ve demografik değişimler, Kazak Türklerinin nüfusunun ciddi bir biçimde azalmasına neden olmuştur. 1926'da 3,6

milyon olan Kazak nüfusu, 1937'de 2,2 milyona düşmüştür (Kindler, 2018: 16). 1926 yılındaki nüfus sayımına göre, Kazakların dörtte biri yerleşik, %65'i yarı göçebe, %6'sı tam göçebe hayat sürmekteydiler.

Bolşevik Devrimi ve Büyük Kıtık arasındaki yıllarda Kazak nüfusunun büyük bir kısmı konar göçer olarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Sovyetler Birliği, konar göçer yaşamdan ziyade tarımsal faaliyetlerinin daha önemli olduğu düşüncesini benimsemiş ve bu yaşam tarzının modernleşmenin önünde yer alan önemli bir engel olarak görmüştür. Sovyetler Birliği tarafından 1920'li yılların sonlarına doğru uygulanmaya başlanan kolektivasyon politikasıyla birlikte Kazak nüfusunun yaşayış biçiminde değişimler gözlenmiş ve yerleşik yaşam tarzına geçişler başlamıştır. Yaşanılan bu süreçlerle birlikte 1930-1933 yılları arasında Kazakistan tarihinde unutulmayacak bir kıtlık patlak vermiştir. Kazakistan'da 1929 yılında 7,442 milyon büyükbaş, 21,943 milyon koyun olmak üzere toplamda 36,317 milyon canlı hayvan var iken; 1933 yılında 1,600 milyon büyükbaş ve 1,727 milyon koyun olmak üzere toplamda canlı hayvan sayısı 3,327 milyona düşmüş, 1941 yılında toplamda 11 milyona ulaşan canlı hayvan sayısı, 1961 yılında 34 milyonu geçebilmiştir (Olcott, 1981: 123). Bölgede kolektifleştirmenin başlamasıyla birlikte canlı hayvan sayısının %90'dan fazla azaldığı görülmüştür. Mevcut demografik verileri incelediğimizde ise 1930-1933 yılları arasında yaşanılan kıtlık sonucunda Kazak nüfusunun büyük bir kısmının hayatını kaybettiği saptanmaktadır. 1930-1933 yılları arasında Kazakistan'da yaşanılan bu kıtlık, yaklaşık 1,5 milyon insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır (Cameron, 2018: 2). Kazak araştırmacılarının son dönemlerde yaptıkları çalışmalara göre, bu miktarın daha fazla olacağı öngörülmektedir. Kıtlığın meydana geldiği yıllarda toplam 1 milyon 130 bin kişi Kazakistan'dan göç etmiş, bunların arasında 676 bini kesin olarak ayrılmış, 454 bini ise Kazakistan'a geri dönmüştür (Kozybaev, 1998: 243; Sarsenbekov, & Sagatova, 2025: 323). 1926-1939 yılları arasında tablo 1'dende anlaşılabileceği gibi Kazak nüfusu %35'ten fazla düşmüş, Rus nüfusu ise neredeyse iki katına ulaşarak Kazakistan'da yaşayan Kazaklardan daha fazla nüfusa sahip olmuştur. 1939 yılında gerçekleşen nüfus sayımına göre ise Kazak milleti ilk kez kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşmüş ve bu durum ülke topraklarındaki nüfusun dağılışında dengesizliğin artmasına neden olmuştur. Ayrıca, bu kıtlık süreci boyunca Kazakistan'da Kazak Türkleri haricinde diğer etnik yapıya mensup kişiler arasında da kayıpların yaşandığı tespit edilmiştir. Örneğin, kıtlıkla ilişkili olarak Akmola ve Pavlodar bölgelerinde Rus nüfusu arasında %12-15 arasında, Kuzey Kazakistan ve Kostanay bozkırlarında yoğunlaşan Ukrayna yerleşimlerinde %15-18 arasında, Karaganda, Aktobe ve Kostanay'daki dağınık kırsal kolektiflerde yaşayan Almanlarda ise %20-25 gibi ölüm oranları görülmüştür (Belyalova, & Kaipbayeva, 2025: 422). Bu durum Kazak nüfusu dışında diğer topluluklar arasında da nüfus kaybının yaşandığını göstermesine rağmen Ukraynalılar haricinde hem Rus hem de Alman nüfusunun arttığı tablo 1'deki yer alan verilerde görülmektedir. Sovyetler Birliği tarafında gerçekleştirilen nüfus sayımlarındaki veriler üzerinde incelemeler yapıldığında, kıtlığın yaşandığı dönem ile 1939 yılında gerçekleşen nüfus sayımının arasında Kazakistan'a göç yoluyla bu toplulukların yerleştirildiği sanılmaktadır. Bu durumda Kazak nüfusunda önemli kayıplar yaşanır iken Rus nüfusunda ciddi miktarda artış olmuştur. Ancak bu olayın birde arka planda demografik yapı üzerinden gelişmelerin olduğu da dile getirilmektedir. Kıtık yıllarında vefat edenlerin sayısını netleştirebilmek amacıyla 5 Ocak 1937 tarihinde Sovyetler Birliği'nin genelini kapsayacak bir şekilde nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Bu nüfus sayımında, 1930-1937 yılları arasında toplam nüfusun kesin olarak raporlandığından dolayı sayımla ilgili olarak bilgilerin yayımlanması ve incelenmesi yasaklanmıştır (Kınacı Baran, 2023: 347). Ayrıca bu durum Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan edene kadar saklı tutulmuştur. Bu süreçten itibaren, bu topraklarda yaşanılan kıtlık dönemleri kapsamlı bir şekilde incelenmiş, bu dönemde yaşamını yitirenler ve nüfus ile ilgili veriler detaylı olarak araştırılmış ve literatüre kazandırılmıştır. Kazakistan'da yaşanılan kıtlık süreciyle ilgili olarak kapsamı, Sovyetler Birliğinin yetkilileri tarafından nüfus istatistiklerinin manipülasyonu yoluyla sistematik olarak gizlendiği belirtilmektedir (Belyalova, & Zhengis, 2025: 334). 1939 yılındaki nüfus sayımında Kazak nüfusuna ait kayıpların bir kısmının gizlenmesi amacıyla nüfusla ilgili olarak verilerin kasıtlı bir şekilde çarpıtıldığı ifade edilmektedir. Tolts'un arşiv belgelerine dayanarak yaptığı yeniden değerlendirmenin sonucuna göre, Kazakistan nüfusunun 1939 nüfus sayımında yaklaşık olarak %13 oranında şişirilerek gösterildiği ortaya konulmuştur (Tolts, 2006: 144). Bu oran, Sovyetler Birliği içerisindeki tüm birlik cumhuriyetleri arasında en yüksek olanı Kazakistan'a ait olduğunu göstermektedir. Bu durum, 1939 yılındaki sayım ile arşiv belgelerinin yeniden değerlendirilmesi sonucunda Kazak ve Rus nüfusunun oransal olarak farklılaştığını ortaya çıkarmaktadır. 1939 yılında gerçekleşen nüfus sayımına göre Rus nüfusu, Kazak nüfusundan daha fazla görünür iken, arşivlerin yeniden değerlendirilmesiyle birlikte Kazakların (%40,4), Ruslardan (%38,4) daha fazla olduğunu göstermektedir (Tolts, 2006: 146).

Stalin döneminde gerçekleştirilen büyük tasfiye süreci boyunca Kazakistan, en yoğun biçimde kayıpların yaşandığı bölgelerden birisi olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde uygulanan cezai yaptırım mekanizmaları arasında zorunlu çalışma ve ıslah kampları da yer almıştır. 1939 yılına gelindiğinde, Kazakistan'da toplamda 23 genel olmak üzere 11 ıslah ve çalışma kampı mevcuttu (Hekimoğlu, & Çetin, 2024: 314). Bu kamplar Kazakistan'ın demografik yapısı üzerinde değiştirici bir etkiye sahip olmasının yanı sıra önemli bir siyasi yapı olarak da merkezi bir rol oynamıştır. 1 Ocak 1939 tarihinde Sovyetler Birliği'nin ıslah ve çalışma kamplarında toplam 1.289.491 mahkûm bulunmakta olup, bunların 17.333'ünü Kazak Türkleri meydana getiriyordu (Yakovleva, 2000: 416-417; Çetin, & Topsakal, 2023: 15). Bu durum, Stalin döneminde uygulanan siyasi baskının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1930'lu yıllarda Stalin döneminde Kazakistan'ın sürgün yeri olarak tanımlanmasına bağlı olarak ülke nüfusunun etnik yapısındaki çeşitlilikte artışlar görülmüş ve bu durum ülkenin demografik yapısının daha karmaşık bir hâle gelmesine neden olmuştur. Stalin döneminde II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen sürgün politikaları, Kazakistan'ın etnik yapısında önemli değişikliklere yol açmış ve ayrıca bu dönemde etnik sürgünler yoğunlaşmıştır. 1935-1944 döneminde Sovyet yönetimi, Uzak Doğu'dan Koreliler, Kuzey Kafkasya kökenli Karaçay ve Çeçen topluluklar, Kalmuklar, İnguşlar, Balkarlar, Kırım Tatarları ile Ahıska Türkleri gibi farklı coğrafyalardan pek çok halk Kazakistan'a sürgün edilmiştir (Pohl, 1999: 3, 42). Sadece II. Dünya Savaşı sırasında 1,2 milyon Alman da bölgeye yerleştirilmiştir. Bu durum Kazak nüfus oranının daha çok düşmesine neden olmuş ve bu topraklardaki etnik çeşitliliği de artırmıştır.

Savaş sonrası gıda krizinin ardından, Kruşçev döneminde Bakır Topraklar Projesi başlatılmış ve Kazakistan'a yoğun Rus göçü yaşanmıştır (Mazhitova et al., 2021: 3). Bu kapsamda, 1954 yılının sonuna kadar olan dönemde Sovyetler Birliği'nin Avrupa topraklarından Kazakistan'a 600.000 civarında göçmen iskân edilmiştir (Gömeç, 2020: 412). 1959 sayımına göre, nüfusun %43'ü Rus, %30'u Kazak, %23'ü ise diğer etnik topluluklardandır. Bu dönemde Rus nüfusu şehirlerde, Kazaklar ise daha çok kırsalda yoğunlaşmıştır (Kapan & Şavlı, 2022: 60).

1970'lerden itibaren Kazak nüfusunda artış başlamış ve 1989 yılından nüfus sayımında Kazak Türkleri yeniden çoğunluğu elde etmiştir. 1970-1989 arasında yaklaşık 940.000 Rus Kazakistan'ı terk etmiştir (Peyrouse, 2007: 492). 1989 itibarıyla Kazaklar %39,7, Ruslar ise %37,8 oranına ulaştığı görülmektedir.

Sovyetler Birliği döneminde Rus nüfusun özellikle Doğu Kazakistan, Kuzey Kazakistan ve Karagandı'da yoğunlaştığı görülmektedir. 1989 itibarıyla SSCB sınırları içinde 25,3 milyon Rus yaşarken, Sovyetlerin dağılmasıyla Rusların %20'si yeni bağımsız devletlerde kalmıştır (Sushchiy, 2020: 100). 1989 sayımına göre Türkistan genelinde 9,5 milyon Rus nüfusu yaşıyordu ve bu sayıda bölge nüfusunun %20'sine tekabül ettiği görülmektedir.

Tablo 2. 20. Yüzyılda Kazakistan'da Rusların Sayısı ve Yerleşimi (Bin Kişi ve %)

Bölgeler	1926	%	1939	%	1959	%	1970	%	1979	%	1989	%
Aktöbe	45.2	8.9	82.4	24.4	105.2	26.2	145.2	26.4	158.3	25.1	173.3	23.7
Almatı	73.8	18.3	287.3	54.2	546.4	55.4	764.1	53.0	881.4	50.4	957.5	45.6
Doğu												
Kazakistan	223.7	45.0	368.9	68.7	521.1	70.9	587.5	69.5	594.7	67.7	613.8	65.9
Atıırav	42.1	11.3	67.9	23.6	59.7	20.7	136.3	27.3	167.9	26.9	170.5	22.8
Jezkazgan	23.8	7.7	104.5	29.5	176.2	31.4	257.4	32.4	283.1	30.4	275.4	26.5
Karağandı	10.0	2.6	168.3	46.3	482.7	47.4	785.6	50.6	858.7	50.4	703.6	52.2
Kızılorda	28.5	10.1	67.5	23.6	50.2	15.3	91.7	18.6	86.1	15.3	86.0	13.3
Kökşetav	88.8	24.4	130.2	39.4	205.7	41.7	238.0	40.5	249.1	40.4	261.8	39.5
Kostanay	137.2	37.7	111.6	39.2	291.1	41.0	408.1	45.9	444.3	47.1	534.7	43.7
Pavlodar	47.3	16.1	73.3	33.1	178.8	39.3	310.0	44.4	370.9	45.9	427.7	45.4

Kuzey												
Kazakistan	192.7	47.3	227.8	61.4	294.9	64.5	352.7	63.5	361.1	63.4	372.3	62.1
Semey	125.9	38.6	200.0	49.0	235.0	45.2	292.2	40.9	302.6	39.1	300.5	36.0
Taldı Kurgan	64.6	15.8	115.1	42.7	188.0	45.1	249.5	40.9	246.5	37.2	235.3	32.9
Turgay	-	-	97.2	36.8	-	-	74.6	33.7	85.9	31.8	172.3	34.9
Ural	82.4	36.1	87.6	23.1	158.2	41.5	197.2	38.4	217.7	37.2	216.5	34.4
Akmola	64.3	14.8	111.4	41.4	271.9	42.7	349.2	46.3	380.6	47.0	447.8	44.7
Çimkent	24.7	5.6	146.1	22.9	209.2	22.7	282.6	22.0	300.4	19.2	278.5	15.3

Not: Veriler Kabuzan'ın (1996: 299) eserinden alınmıştır.

Tablo 2'de yer alan verileri incelediğimizde, 1989 yılındaki nüfus sayımına göre, Kazakistan'da yaşayan 6,22 milyon civarındaki Rus nüfusunun varlığını hesaba kattığımızda eski Sovyetler Birliği Birlik Cumhuriyetleri arasında yaşayan Rus nüfusunun %30'una yakın kısmının Kazakistan'da yaşamış olduğu saptanmıştır.

Bağımsızlık Sonrası Dönemde Demografik Dönüşüm ve Etnik Yapının Şekillenmesi

Kazakistan'daki göç akışları, perestroyka dönemi ve devletin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından önemli ölçüde hızlanmış; 1992-1995 yıllarını kapsayan dönemde zirveye ulaşmıştır (Peyrouse, 2007: 492). 1990-2003 yılları arasında 8 milyondan fazla eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşayan Rus vatandaşları, Rusya Federasyonu'na göç etmiştir. Bu yıllarda göç eden 8 milyonun yarısını Türkistan'da yer alan ülkelerden gelen Rus nüfusu oluşturmuştur (Peyrouse, 2008: 8).

Kazakistan'da 1991 yılından 1999 yılına kadar ciddi miktarlarda Rus nüfus göçü yaşanmıştır. Bu ülkede yaşanan nüfus çıkışında sosyo-politik durumun belirsizliği, iki (Rusya Federasyonu-Kazakistan) vatandaşlık hakkına sahip olamama, tarihî Anavatandan kopma korkusu, uluslararası çatışmalar, eski pasaport sisteminin tasfiyesi ve aile bağlarının kopması gibi unsurlar etkili olmuştur (Zolotukhin, 2012: 54). 20. yüzyılın sonu, Kazakistan'da komünizmin çöküşü ve demokrasiye geçişle sonuçlanan yeni bir siyasi gerçekliğin ortaya çıkışını işaret etmektedir (Zhanarstanova & Nechayeva, 2015: 20).

Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazaklaşma, bağımsızlık sonrasında ülkenin kültürel kimliğini yeniden keşfetme sürecidir. Bu sürecin temelinde Kazakistan'ın kültürünün, tarihinin ve geleneklerinin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Kazaklaşma süreci, Kazak kimliğinin oluşumu, kültürel mirasın muhafazası ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünden kritik bir rol oynamaktadır. Bu süreç boyunca Kazakistan'ın resmî dilinin Rusçayla birlikte Kazakça olarak belirlenmesi, Sovyetler Birliği döneminde yasaklanan geleneklere geri dönüşmesi, özelleştirme programları ve yabancı yatırımcılar için teşviklerin verilmesi, başta doğalgaz ve petrol olmak üzere doğal kaynaklarının varlığı ve verimli kullanımı, başkent Almatı'dan Astana'ya taşınması, yeni bir anayasanın kabul edilmesi, ulusal marş ve bayrak gibi sembollerin belirlenmesi, Tenge para birimi, kamu hizmetlerinde Kazak diline yer verilmesi, eğitimde dilin teşvik edilmesi, televizyon kanallarında ve radyolarda Kazakça yayınlarının başlatılması, gazetelerde ve dergilerde Kazakçanın kullanımı ve yaygınlaştırılması bu dönemde yapılan yeniliklerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca okullarda öğretilen Sovyet zaferlerinin mitolojisi, Rus ve Sovyet sömürgeciliği Cumhuriyet nüfusunu vurgulayan yeni bir tarih versiyonuyla değiştirilmiştir (Melvin, 1993: 208). Bu eksenle, Kazakistan iç politikasında demografik yapı ve toplumsal heterojenlik konularına yoğunlaşır iken dış politikasında ise çoğunlukla ülkenin tanınırlığına ve uluslararası sisteme uyum süreçlerine birincil hedef olarak yönelmiştir (Erol, & Çelik, 2017: 24).

Tablo 3. 1991-1999 Yılları Arasında Kazakistan'da Göç Hareketleri

Yıl	Giden Birey Sayısı	Gelen Birey Sayısı	Aralarındaki Fark (+,-)	Toplam Birey Sayısı
1991	228.473	170.887	-57.686	399.360
1992	317.760	161.499	-156.261	479.259
1993	331.007	111.082	-219.025	442.089
1994	477.068	70.389	-406.679	547.457
1995	309.632	71.137	-238.495	380.769
1996	229.412	53.874	-175.538	283.286
1997	299.455	38.067	-261.338	337.522
1998	243.663	40.624	-203.039	284.287
1999	165.457	37.102	-128.355	202.559
Toplam	2.601.927	754.661	1.846.416	3.356.588

Not: Veriler Stat.gov.kz internet sitesinden 2025'te elde edilmiştir.

Tablo 3'ü incelediğimizde, 1991-1999 yılları arasında giden ve gelen birey sayısı olmak üzere Kazakistan'da yaşanan göç hareketlerine ve ayrıca yıllara göre aralarındaki farklılıklara yer verilmiştir. Kazakistan'da gerçekleştirilen yenilikler sonrasında sosyo-kültürel, etno-demografik, siyasi ve ekonomik yönden yeniden canlandığı görülmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Rus nüfus sorununu sadece ülke topraklarında yaşayan nüfusla açıklamak yeterli olmamaktadır. Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği döneminde bölgeye büyük miktarlarda Rus nüfus göçünün gerçekleşmesinin yanı sıra yeni nesilde bu topraklarda doğmuş ve ataları da bir nesilden fazladır bu bölgede yaşamlarını sürdürmüştür. Kazakistanlı Rusların çoğunluğu kendilerini yeni gelenler olarak değil kendi topraklarında yaşayan yerli bir topluluk olarak görmektedir (Sengirbay, 2019: 74).

20 Aralık 1991'de kabul edildikten sonra 3 Ekim 1995'te değiştirilen Kazakistan Cumhuriyeti Vatandaşlığı Kanunu hakkında üç göçmen kategorisi için vatandaşlık hakkı tanımıştır:

- 1) Oralmanlar- Geri Dönerler- Nurlu Göç
- 2) Kazakistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde en az beş yıldır daimî olarak ikamet eden veya Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarıyla evli olan kişiler
- 3) Kazakistan Cumhuriyeti'nde yakın akrabalarından birisinin bulunduğu eski Sovyet Cumhuriyetleri vatandaşlarına tanınmıştır (Asanbayeva, 2014: 36).

4 Ekim 2004'te, Kazakistan Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanununda, etnik ve akrabalık ilkelerine bakılmaksızın yüksek nitelikli uzmanlara ve ailelerine vatandaşlık hakkı veren bir ekleme yapılmıştır (Tokayev, 1998: 374-377; Asanbayeva, 2014: 37).

Kazakistan'da 1991-1999 yılları arasında toplamda 3 milyonu aşkın kişi uluslararası göç sürecine katılmıştır. Kazakistan'dan göç eden nüfus miktarının, gelen nüfus miktarına kıyasla 3 katını aştığı görülmektedir (Tablo 3). 1990'lı yıllar, yeni bir sisteme geçiş sürecinin yanı sıra ekonomik krizler ve sosyo-ekonomik koşulların kötüleşmesiyle şekillenmiş; ayrıca bu dönemde etnik nüfus gruplarının kitlesel göç hareketleri önemini göstermiştir.

Kazakistan'ın transit bir ülke olmasından dolayı birçok Türkistan kökenli vatandaş, Kazak toprakları üzerinden Rusya Federasyonu'na göç etmiştir. Kazakistan nüfusunun etnik bileşimindeki değişim incelendiğinde gelecek dönemlerde Kazakistan'da yaşayan Türkistan kökenli vatandaşların oranında artış yaşanacağı ve Rus kökenli vatandaşların ise oransal olarak daha da azalacağı öngörülmektedir (Tablo 4).

Kazakistan'daki Rusların kimlik değişimi, demografik göstergelerin titiz bir incelikle incelenmesini gerektiren dinamik bir süreçtir. 1990'lı yıllarda Kazak topraklarından bilhassa Rusya Federasyonu öncülüğünde pek çok ülkeye göç dalgaları yaşanmıştır. Kazakistan'da, 20. yüzyılın sonunda yaşanan etno-demografik dönüşüm ve göç süreçleri, Kazakistan'daki Rus nüfusunun, bu coğrafyadaki iki yüzyıllık artan demografik eğilimini kırarak, potansiyel Rus irredantizm sorununu neredeyse tamamen ortadan kaldırmayı başarmıştır.

Tablo 4. Kazakistan'ın 1999-2025 Yılları Arasındaki Nüfus Sayımları

Halklar	1999	%	2009	%	2025 (İlk Dönem)	%
Toplam	14.953.126	100	16.009.597	100	20.283.399	100
Kazak	7.985.039	53.40	10.096.763	63.07	14.456.709	71.24
Rus	4.479.620	29.96	3.793.764	23.70	2.963.938	14.61
Özbek	370.663	2.48	456.997	2.85	678.487	3.34
Uygur	210.365	1.41	224.713	1.40	305.648	1.51
Ukraynalı	547.052	3.66	333.031	2.08	371.807	1.83
Tatar	248.954	1.66	204.229	1.28	218.926	1.08
Alman	353.441	2.36	178.409	1.11	223.272	1.10
Türk	75.900	0.51	97.015	0.61	91.732	0.45
Azerbaycanlı	78.295	0.52	85.292	0.53	155. 364	0.77
Koreli	99.665	0.67	100.385	0.63	120.686	0.59
Dungan	36.945	0.25	51.944	0.32	86.067	0.42
Beraruslu	111.927	0.75	66.476	0.42	74.389	0.37
Kürt	32.764	0.22	38.325	0.24	51.171	0.25
Kırgız	10.925	0.07	23.274	0.15	40.200	0.20
Çeçen	31.799	0.21	31.431	0.20	34.173	0.17
Polonyalı	47.297	0.32	34.057	0.21	35.084	0.17
Başkurt	23.224	0.16	17.263	0.11	20.159	0.10
İnguş	16.893	0.11	15.120	0.09	18.016	0.09
Moldovalı	19.458	0.13	14.245	0.09	17.091	0.08
Yunanlı	2.703	0.08	8.846	0.06	12.001	0.06
Mordvin	6.147	0.11	8.013	0.05	9.526	0.05
Çuvaş	11.851	0.08	7.301	0.05	8.121	0.04
Diğer	106.542	0.72	86.427	0.54	232.120	1.14

Not. Veriler Stat.gov.kz internet sitesinden 2025'te elde edilmiştir.

Tablo 4'de, 1999, 2009 ve 2025 yılının ilk döneminde gerçekleşen nüfus sayımlarına ait veriler yer almaktadır. Bu veriler doğrultusunda, yıllara göre ülke nüfusunun etnik yapısında yaşanan değişimler detaylı bir şekilde gözlenmekte ve bu durum nüfus yapısı üzerinde çıkarım yapmamıza olanak sağlamaktadır. 1991 yılından itibaren 1 milyondan fazla Kazak kökenli vatandaş Kazakistan' a geri dönmüştür. Kazakistan'a geri dönen Kazak nüfusu hesaba katıldığında, ülke nüfusunun %5'inden fazlasını oluşturmuştur. Günümüzde 4 milyondan fazla Kazak, Kazakistan dışında yaşamaktadır. Bu Kazak nüfusunun en yoğun olduğu ülkeler arasında Çin (1,5 milyon), Özbekistan (800 bin) ve Rusya Federasyonu (600 bin) öne çıkmaktadır. Ayrıca Türkmenistan'da yaklaşık 20 bin,

Kırgızistan'da 37 bin, Moğolistan'da 120 binden fazla Kazak yaşamaktadır. Türkiye, ABD, Afganistan ve İran gibi çeşitli ülkelerde de Kazak toplulukları bulunmaktadır.

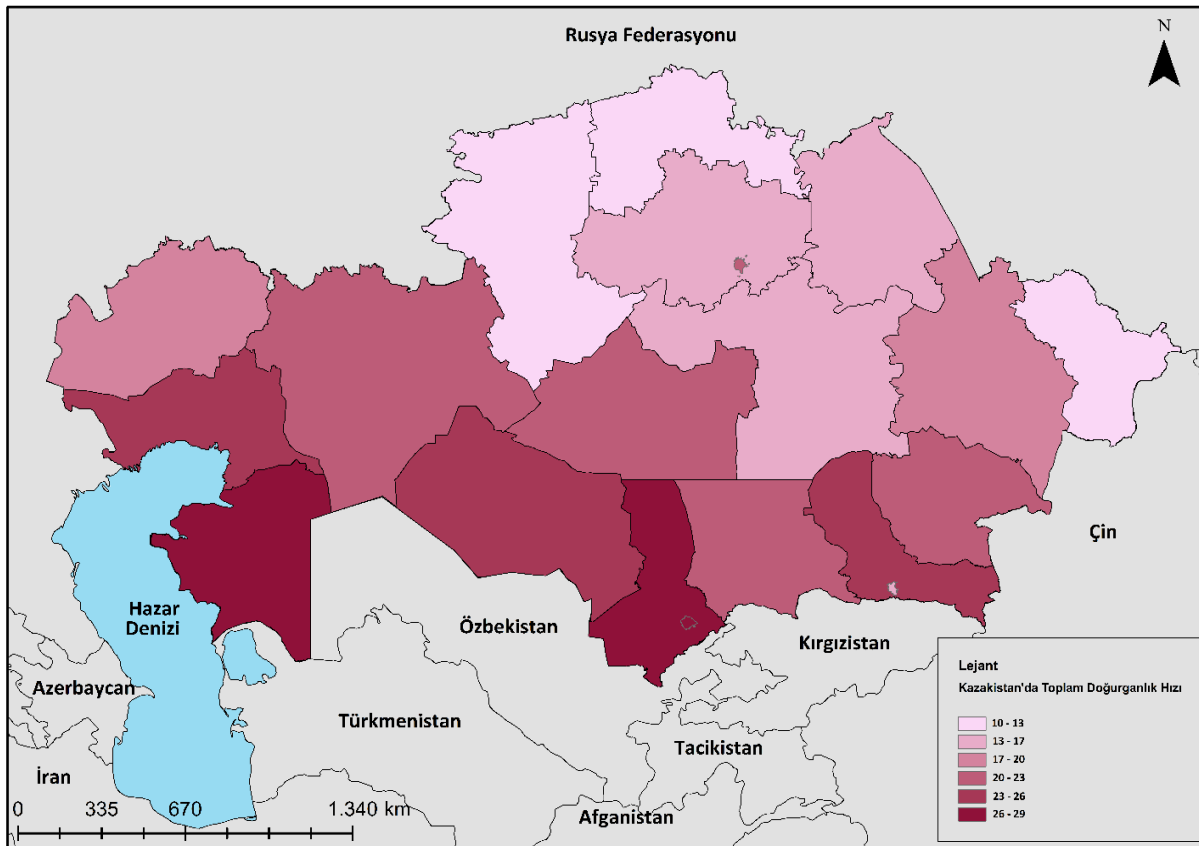
2009 yılı nüfus sayımından elde edilen bulgulara göre, Kazakistan'daki Kazak nüfusu, 1999 yılındaki nüfus miktarına göre 2 milyondan fazla artış göstererek 10 milyonu geçmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında ülkede yeni doğan kişi sayısı kadar ülkeye geri dönen Kazaklar da belirleyici bir rol oynamıştır. Geline nokta ise Kazakistan'daki Kazak nüfusunun oranı %70'in üzerine çıkmış, Rus nüfusu ise %15'lere kadar gerilemiştir.

Günümüz Kazakistan Nüfus ve Kimlik Durumu Bağlamında Demografik Faktörler

Kazakistan'ın güncel demografik verilerini ele aldığımızda, bölgeler arasında nüfus yoğunluğu, ölüm oranları, doğurganlık hızları ve ayrıca etnik kompozisyonunda farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, günümüz Kazakistan'ın demografik yapısı ve kimlik oluşumuyla ilgili olarak dinamikler doğurganlık durumu, ölüm oranlarının bölgesel dağılımı, Kazak ve Rus nüfusunun coğrafi dağılımları ile ülkede yaşayan diğer etnik toplulukların bölgesel dağılımları alt başlıklar hâlinde incelenecektir.

Kazakistan'da Nüfusun Doğurganlık Durumu ve Bölgesel Dağılımı

Kazakistan'da bariz bir şekilde bölgeler arasında toplam doğurganlık hızındaki farklılıklar önem göstermektedir (Şekil 1). Çalışmanın bu bölümünde bölgeler arasında doğurganlık hızındaki değişimler harita eşliğinde incelenecektir.

Şekil 1. Kazakistan'da Toplam Doğurganlık Hızı, 2024

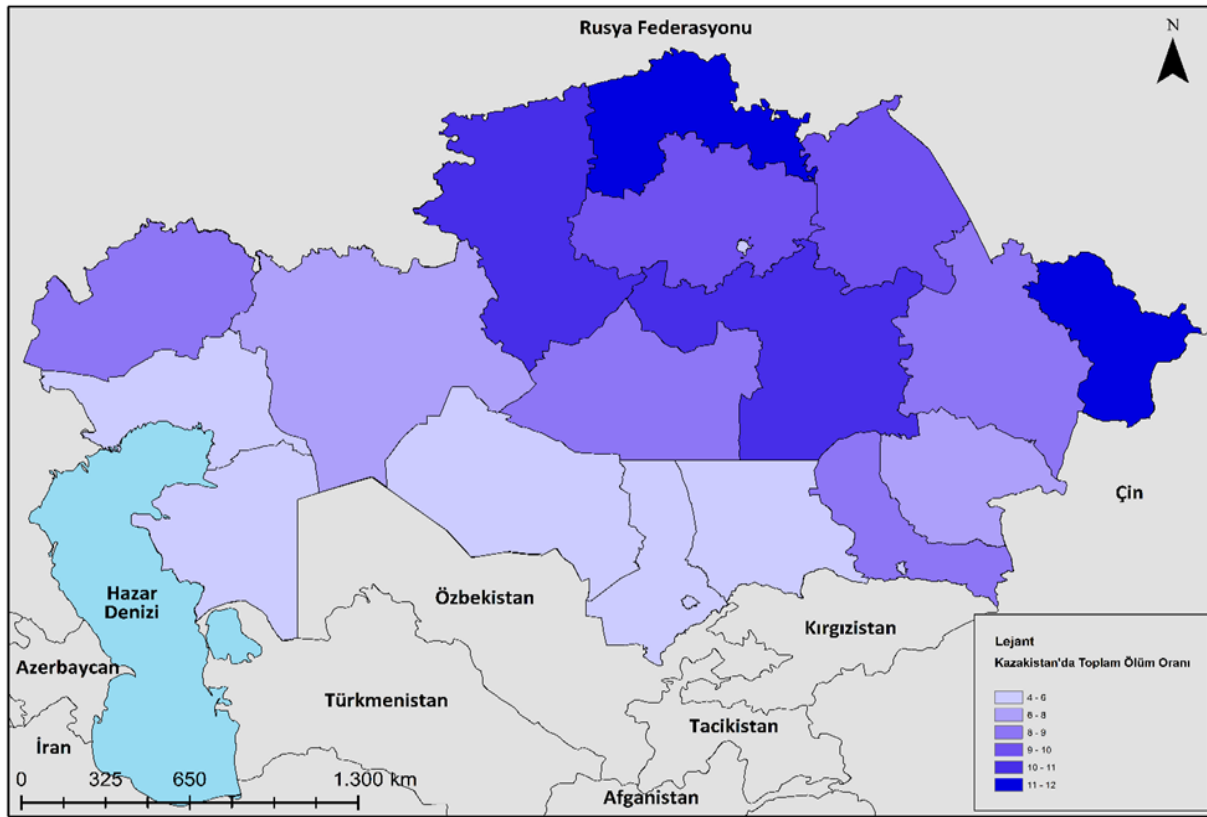
Şekil 1'e göre, ülkenin güneyinde doğurganlık hızı daha fazla iken, kuzeyinde ve doğusunda ise doğurganlık hızı düşük seviyede kalmaktadır. Bilhassa Mangistav ve Türkistan bölgeleri yüksek doğurganlık hızlarıyla dikkat çekmektedir. Kazakistan'ın güney bölgelerinde geleneksel yapı ve kırsal yaşamdan kaynaklı olarak doğurganlık hızı daha yüksek seviyededir. Ayrıca Doğu Kazakistan, Kızılorda ve Almatı şehri orta seviyede doğurganlık hızlarına sahiptir. Kuzey Kazakistan ve Kostanay gibi bölgeler düşük doğurganlık hızlarına sahiptir. Bu

bölgelerin şehirleşmiş yapıları, yaşam standartları, ekonomik faaliyetleri ve Rus ve diğer etnik kökenli nüfusun fazla sayıda olması doğurganlık durumunu etkilemektedir.

Rusların daha düşük doğurganlık oranları, şehirleşme, ekonomik koşullar ve aile yapıları gibi etmenlerden kaynaklanmaktadır. Özbekler, Kazakistan'daki üçüncü en büyük etnik grup olup, özellikle ülkenin güney bölgelerinde yoğunlaşmışlardır. Ülkedeki diğer Türk kökenli grupların doğurganlık oranları nispeten yüksek olmasına rağmen Kazaklara kıyasla daha düşüktür. Bu veriler, Kazakistan'ın demografik yapısının gelecekte Kazakların lehine değişeceğini, Rusların ise oransal olarak küçüleceği çıkarımının yapılmasına katkı sunmaktadır.

Kazakistan'da Nüfusun Ölüm Oranı ve Bölgesel Dağılımı

Kazakistan'da ölüm oranları, ülke çapında farklılıklar göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde bölgeler arasındaki ölüm oranlarındaki değişimler değerlendirilecektir.

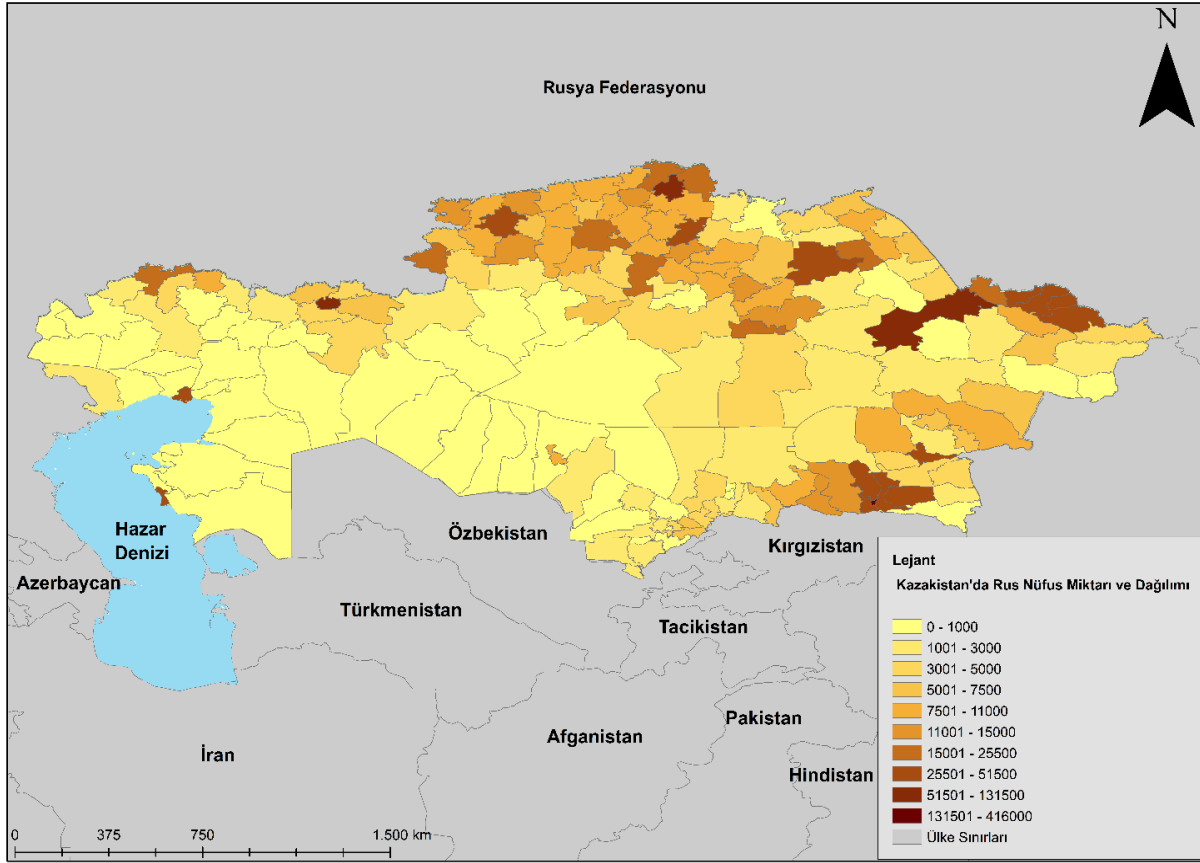

Şekil 2. Kazakistan'da Toplam Ölüm Oranı, 2024

Şekil 2'ye göre, Kazakistan'ın genelinde ölüm oranları kuzey-güney ve batı-doğu ekseninde belirgin farklılıklar göstermektedir. Kuzey Kazakistan, ölüm oranlarının en yüksek olduğu bölgedir. Kazakistan'ın güney ve batı bölgelerine doğru gidildikçe ölüm oranlarının belirgin bir şekilde düştüğü gözlenmektedir. Kazakistan'da ölüm oranlarının mekânsal dağılımı, sadece coğrafi koşullardan değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapı ve sağlık altyapısının yeterliliği gibi birçok farklı yönden de etkilenmektedir. Kazakların çoğunlukta yaşadığı bölgelerde toplam ölüm oranlarının daha düşük seviyede kaldığı ve Rus nüfusunun daha çoğunlukta yaşadığı bölgelerde ise ölüm oranının yüksek seviyede olduğu saptanmaktadır.

Kazakistan'da Rus Nüfusunun Coğrafi Dağılımı

Kazakistan'daki Rus nüfusunun dağılımı bölgesel ölçekte farklılık göstermektedir (Şekil 3). Çalışmanın bu bölümünde Rus nüfusunun bölgesel dağılımı üzerinde durulacaktır.

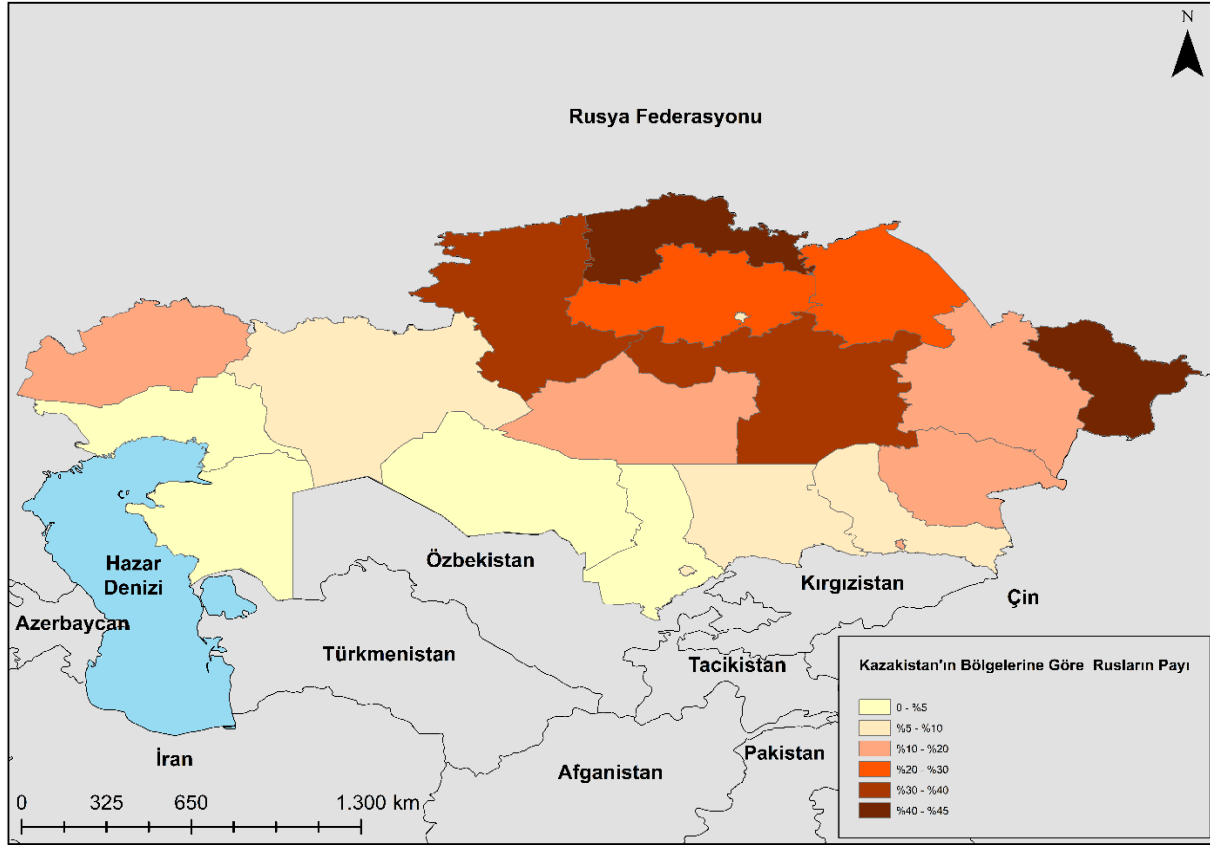
Şekil 3. Kazakistan'da Rus Nüfus Miktarı ve Dağılımı, 2024

Kazakistan'da yaşayan Ruslar ile Rusya Federasyonu'nda yaşayan Ruslar arasındaki farklılıklar analiz edildiğinde, Kazakistan'daki Rusların kültürel kimliğinin genellikle Asya kökenli bir Kazak kültürünün etkisiyle şekillendiğini ve bu kültürün toplumların düzeyinde oluşmadığı görülmektedir (Senggirbay, 2019: 74).

Kazakistan'da Rus topluluğunun dağılışında etkili olan faktörleri incelediğimizde Rusların, bu topraklarda ilk yerleştikleri sahalara coğrafi yakınlık, sosyo-ekonomik koşullar ve kültürel gibi unsurlardan dolayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Kazakistan'ın en yoğun Rus nüfusuna sahip olan başlıca bölgesi Kuzey Kazakistan'dır. Bu durum, tarihsel arka plan, ekonomik ve kültürel ilişkilerin güçlü bir etkileşim içerisinde olduğu Rusya Federasyonu ile sınır komşusu olmasından kaynaklanmaktadır. Ülkenin güney kesimlerinde Rus nüfusunun oldukça düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Ülkenin doğu bölümünde, bilhassa Altay Dağları ve Çin sınırına yakın kesimlerde Rus nüfus yoğunluğunun, ülkenin kuzeyine göre az olduğunun görülmesine rağmen bazı kısımlarında orta düzeyde yoğunlaşmalar dikkat çekmektedir. Rus nüfusunun yoğun olduğu sahalarda, etnik ve kültürel dengenin sağlanması yönünde politikaların geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Kuzey Kazakistan'daki Rus nüfus yoğunluğunu ülke genelindeki demografik göstergelerle kıyasladığımızda yüksek oluşu dikkat çekmekte ve bu durum bazı kesimler tarafından bölgesel ayrılcılık ya da Rusya Federasyonu'yla birleşme gibi bazı risklerin gündeme gelmesine yol açmaktadır. Bu gibi senaryoların önüne geçirebilmesi için, devletin iç güvenliğini ve siyasi istikrarının sağlanması ve ayrıca yerel toplulukla sürdürülebilir bir iletişim zemininin oluşturulması önemlidir.

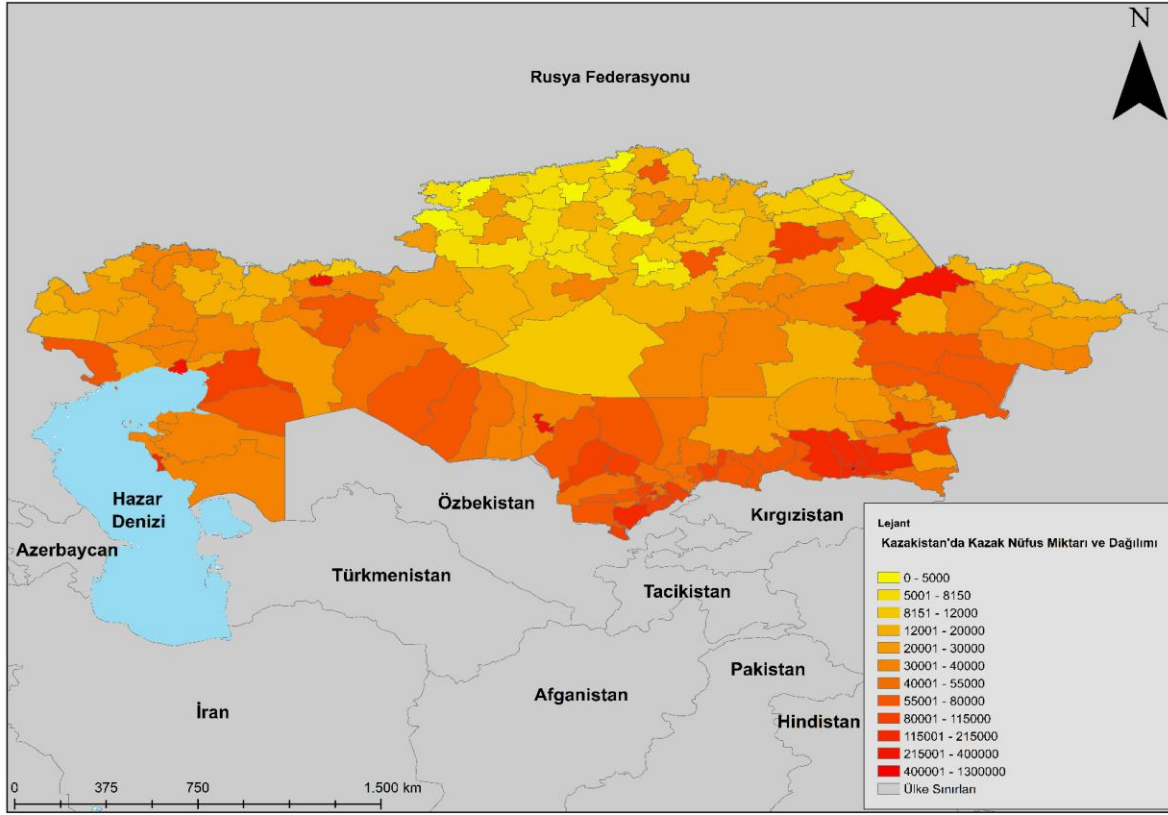
Şekil 4. Kazakistan'ın Bölgelerine Göre Rus Nüfusunun Payı, 2024

Şekil 4'ü incelediğimizde, Kuzey ile Doğu Kazakistan bölgelerinde Rus nüfus oranının en yüksek seviyede olduğu, Atrav, Mangıstav, Kızılorda ve Türkistan bölgelerinde ise en az düzeyde olduğu gözlenmektedir.

Sovyetler Birliği döneminde Kazakistan'da Rus kültürünün etkisi, isim tercihleri bağlamında da somut bir biçimde kendisini göstermektedir. Örneğin, 1952'de Vladimir ve Lyudmila, 1962'de Sergey ve Irina, 1982'de Alexander ve Elena gibi Rus kökenli isimler tercih edilmiştir. Ancak, 1992'de Alexander ile birlikte yerel bir isim olan Aygerim, 2012'de Erasyl ve Ayaru, 2024'de ise Mukhammed ve Aylin gibi Kazak isimleri popülerlik kazanmıştır (Stat.gov.kz, 2025). Bu durum, Kazakistan'da zamanla yerel kimliğe dönüş sürecini yansıttığı görülmektedir.

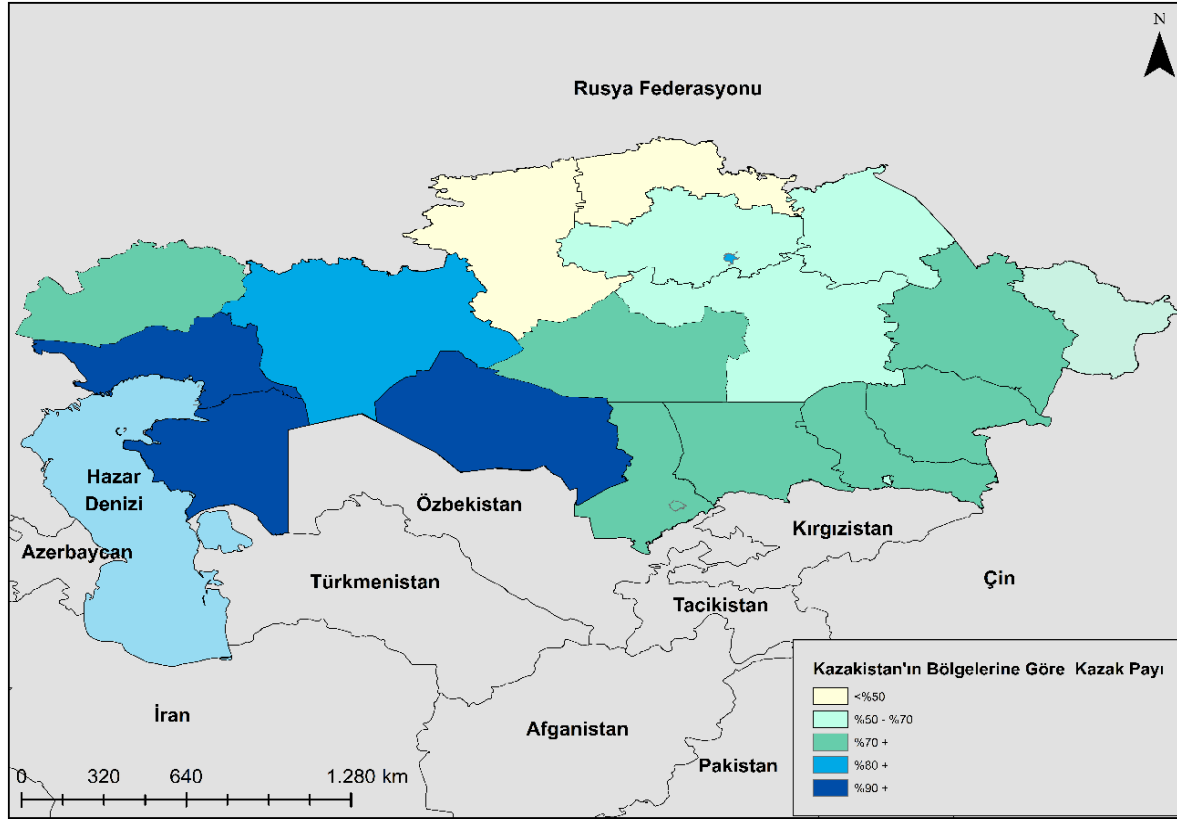
Kazakistan'da Kazak Nüfusunun Coğrafi Dağılımı

Kazakistan'da yaşayan Kazak nüfusunun dağılımı, tarihsel ve bölgesel dinamikler açısından değişkenlik göstermekte olup, bu bölümünde Kazak nüfusunun coğrafi dağılımı ele alınacaktır.

Şekil 5. Kazakistan'da Kazak Nüfus Miktarı ve Dağılışı, 2024

Şekil 5, Kazakistan'daki Kazak nüfusunun bölgesel dağılımını göstermektedir. Özellikle Kazakistan'ın güney ve batı bölgelerinde Kazak nüfusunun daha yoğun olduğu görülmektedir. Ülkenin kuzey ve kuzeydoğu bölgesine doğru gidildikçe ise Kazak nüfus yoğunluğu azalmakta ve bu bölgelerde Rus nüfusunun yoğun olduğu alanlar karşımıza çıkmaktadır. Siyasi coğrafya açısından bu durum değerlendirildiğinde, Kazak nüfusunun güney kesimde, Özbekistan ve Kırgızistan sınırına yakın sahalarda yoğunlaştığı, kuzeyde Rusya Federasyonu sınırına yaklaştıkça da nüfusunun azaldığı gözlenmektedir. Kazakistan'ın bölgelerine göre Kazak nüfusunun dağılısını incelediğimizde, Atrav, Mangıstav ve Kızılorda gibi bölgelerde Kazak nüfusunun en yoğun olduğu ve Kuzey Kazakistan ve Kostanay gibi bölgelerde ise Kazak nüfusunun daha az yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6). Kazakistan'ın başkentinin Almatı'dan, Astana'ya taşınmasında jeopolitik riskler önemli bir rol oynamıştır. Ülkenin başkentinin değişmesinin altında ayrıca coğrafi faktörler, bölgeler arasında ekonomik dengesizlikler ve Almatı'nın, Çin sınırına yakınlığı gibi unsurlarda etkili olmuştur. Bu adım hem siyasi hem de iktisadi düzlemde devletin daha dengeli bir yapıya ulaşması hususunda katkı sağlamıştır.

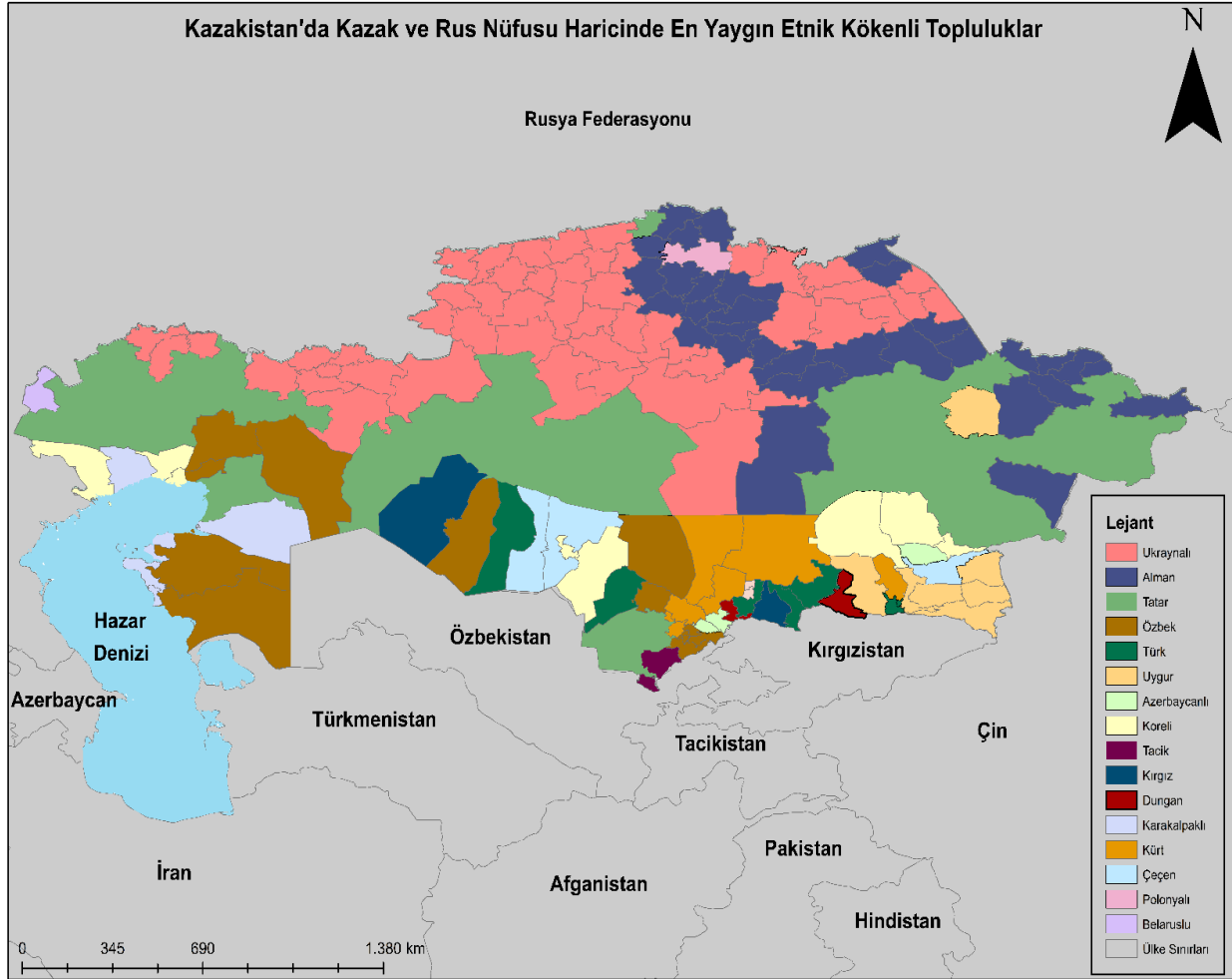
Şekil 6. Kazakistan'ın Bölgelerine Göre Kazak Nüfusunun Payı, 2024

Kazakistan'ın toprak genişliği açısından dünyanın önde gelen devletlerinden birisi olmasına rağmen nüfus açısından aynı durum üzerinde durmak mümkün değildir. Bu durum Kazakistan'ın gelecek zamanlarda sadece Rusya Federasyonu'yla değil ayrıca hem Hindistan hem de Çin gibi büyük nüfus kümelerine sahip olan devletlere karşı daha tercih edilebilir kılabilir. Bu hususta Kazakistan'ın gerekli tedbirleri alarak, başta ortak sınır bölgeleri olmak üzere Kazak nüfusunun artırılması ve varlığının bu bölgelerde korunması üzerine çalışmaların yürütülmesi konusunda dikkate alması gerekmektedir.

Kazakistan'ın gelecekteki demografik yapısını tahmin etmeye yönelik yapılan çalışmalar, devletin sosyoekonomik gelişimi ve stratejik vizyon oluşturma bakımından kritik bir rol üstlenmektedir. Center for Workforce Development'in tahmin departmanına göre, Kazakistan'ın nüfusunun 2030 yılına kadar olumsuz bir senaryo hâlinde 20,8 milyona, olumlu bir senaryo hâlinde ise 21,5 milyona ulaşması öngörülmektedir. 2050 yılına yönelik yapılan tahminler çerçevesinde, nüfusun 23,5 milyon ile 27,7 milyon arasında değişeceği öngörülmektedir (Tengrinews.kz, 2022).

Kazakistan'da Kazak ve Rus Nüfusu Haricinde En Yaygın Etnik Kökenli Toplulukların Bölgesel Dağılımı

Çalışmanın bu bölümünde ise Kazakistan'da yaşayan Kazak ve Rus nüfusunun haricinde en yaygın olan etnik kökenli toplulukların bölgesel dağılımı harita üzerinde gösterilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Kazakistan'da Yaşayan Kazak ve Rus Nüfusu Haricinde En Yaygın Etnik Kökenli Topluluklar, 2024

Bu tahminler, doğurganlık, ölüm oranları ve ayrıca uluslararası göç hareketliliği gibi temel demografik göstergelere dayanmaktadır. Kazakistan'ın demografik gelişiminde, devletin farklı bölgelerinde heterojen bir nüfus artış eğilimi gözlenmektedir. Türkistan, Mangistav ve Almatı gibi bölgelerde, çoğunluğu Kazaklardan oluşan nüfusta önemli artışlar beklenir iken; Kuzey Kazakistan, Doğu Kazakistan, Karagandı, Kostanay gibi bölgelerde ise nüfus artış hızında azalmaların olacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, söz konusu bölgelerde ikamet eden Rus nüfusunun yoğunluğuna, azalan doğurganlık oranlarına, yaşlanmaya bağlı artan ölüm oranlarına ve dış göç eğilimlerine dayandırılmaktadır. Bu yüzden, uzun vadede Kazak nüfusunun artışı öngörülmekte, Rus nüfusunun ise göreceli olarak azalacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, Kazakistan'da yaşayan Ukraynalı ve Alman gibi toplulukların azalması ve Türkistan kökenli nüfusun ise artması öngörülmektedir. Kazakistan'ın demografik değişimleri, sadece nüfus büyüklüğündeki artış ya da azalış dinamikleri değil, ayrıca etnik kompozisyonunun değişimi açısından da devletin gelecekte uygulayacağı politikaları şekillendirme potansiyeline sahiptir. Bu kapsamda, ülkenin uzun vadeli kalkınma stratejisinin planlanması ve uygulanması sürecinde nüfus yapısının özellikleri göz önüne alınarak stratejik müdahalelerde bulunulmalıdır.

Sonuç

Bu çalışmada, Kazakistan Cumhuriyeti'nin tarihsel süreç içerisindeki demografik dönüşümü, çeşitli devletlerle kurduğu ilişkiler bağlamında ele alınmış; özellikle Çarlık rejimi ve Sovyet iktidarı dönemlerinde şekillendirilen siyasi politikaların nüfus yapısı üzerindeki etkileri nicel ve nitel açıdan derinlemesine incelenmiştir. Söz konusu dönemlerde, Kazak topraklarında Rus ve Slav kökenli nüfusun yerleştirilmesi, hem sömürgeci bir yayılma stratejisinin parçası olmuş hem de yerli Kazak nüfusunun toplumsal, kültürel ve demografik anlamda ikincilleştirilmesine yol açmıştır. 1930'lardaki büyük kıtlık, kolektifleştirme uygulamaları ve zorunlu göçler, Kazakların kendi yurtlarında azınlık konumuna düşmesine neden olmuştur.

Sovyet sonrası dönemde Kazakistan, demografik yapısını yeniden inşa etme amacıyla "Kazaklaşma" politikalarını benimsemiş; bu doğrultuda hem diasporadaki Kazakların dönüşü (Oralmanlar) teşvik edilmiş hem de belirli koşulları sağlayan bireylerin vatandaşlığa kabulü kolaylaştırılmıştır. Özellikle 2004 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu'nda yapılan düzenlemeyle, etnik ve akrabalık bağı gözetilmeksizin yüksek nitelikli uzmanlara ve ailelerine vatandaşlık hakkı tanınmıştır. Bu stratejik açılım, Kazakistan'ın sadece demografik bir restorasyon hedeflemediğini, aynı zamanda nitelikli beşerî sermayeyi ülkeye kazandırmayı amaçladığını göstermektedir.

Bu kapsamda kayda değer olan husus, Kazakistan'ın uzmanlara yönelik vatandaşlık politikalarının, yalnızca iç kalkınma stratejisiyle sınırlı kalmayıp başta Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) çerçevesinde yürütülen bölgesel entegrasyon vizyonu ile örtüşmesidir. Kazakistan, TDT'nin eğitim, bilim ve teknoloji, yükseköğretim diploması tanıma sistemi (Ortak Türk Üniversiteleri iş birliği gibi) ve iş gücü hareketliliği gibi alanlardaki girişimlerine aktif katılım göstermekte; bu doğrultuda uzmanların ülkeye kazandırılmasıyla Türk dünyası içinde yüksek nitelikli bir entelektüel sinerji yaratmayı hedeflemektedir. Uzman göçünün teşviki, Kazakistan'ın TDT içindeki liderlik rolünü peçinleyen bir unsur hâline gelmiştir.

Kazakistan, tarihsel demografik travmaların ardından ulusal kimliğini ve nüfus yapısını yeniden tanımlama sürecindedir. Bu süreç hem etnik aidiyeti hem de uzmanlık yetkinliklerini dikkate alan çift yönlü bir vatandaşlık politikası ile ilerletilmekte; bu yönüyle yalnızca bir ulus inşası değil, aynı zamanda Türk dünyasıyla bütünleşik bir gelecek kurgusuna zemin hazırlamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar(lar), bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar(lar) bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederiz.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma, araştırmacılar arasında eşit bir işbirliği ile yürütülmüş ve raporlanmıştır.

Etik Kurul İzni

“Kazakistan’da tarihsel süreçten günümüze nüfus ve kimlik değişimi: demografik göstergeler ve etnik Yapı üzerinden yapısal bir çözümleme” başlıklı çalışma kapsamında herhangi bir anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, ya da başka görüşme teknikleri kullanarak katılımcılardan veri toplamadığımı, insan ve hayvanlar üzerinde deney, vb. yapmadığımı, kişisel verilerin korunması kanununu ihlal etmediğimi, sorumlu yazar olarak bu belgenin doldurulması noktasında diğer yazarları haberdar ettiğimi bildirir; Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalardan olduğunu sorumlu yazar olarak beyan ederim.

Kaynakça

- Agayeva, A. (2021). Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in Avrasya enerji jeopolitiği politikası: Orta Asya örneği. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 1-14.
- Aldashev, G., & Guirking, C. (2017). Colonization and changing social structure: Evidence from Kazakhstan. *Journal of development economics, elsevier* 127, 413-430.
- Asanbayeva, A. Y. (2014). K voprosu o migratsionnykh protsessakh mezhdru Kazakhstanom i Rossiiy [On the issue of migration processes between Kazakhstan and Russia]. *Vestnik Omskogo Universiteta. Seriya "Istoricheskoye Nauki"*, 4(4), 35-38.
- Belyalova, A., & Kaipbayeva, A. T. (2025). The Situation of Ethnic Groups in Kazakhstan During The Famine (1931-1933). *Asian Journal" Steppe Panorama"*, 12(2), 415-426.
- Belyalova, A., & Zhengis, Z. (2025). The Famine in Kazakhstan in The 1930s And Its Representation in Foreign Historiography. *Otan tarikhy-Otechestvennaya istoriya*, 28(2), 330-339.
- Cameron, S. (2018). *The hungry steppe: Famine, violence, and the making of Soviet Kazakhstan*. Cornell University Press.
- Çapraz, H. (2011). Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da hâkimiyet kurması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 51-78.
- Çelik, K., E. (2016). *Kazakistan'da Kimlik ve Dış Politika* M., S., Erol ve Y. Gürler (Ed.), Türk Dünyası 25 Yıllığı, Akçağ Yayınları, Ankara. (ss. 149-156). Akçağ Yayınları.
- Çetin, N., & Topsakal, İ. (2023). Sovyetler Birliği'nin Kazakistan'da Büyük Tasfiye Dönemi (1937-1938). *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 1-18.
- Doğan, O. (2011). Rusya'nın Orta Asya'ya Yönelik Siyasetinde Kazak Hanlıklarının Önemi (18. Yüzyılın İlk Yarısı). *Tarih Dergisi*, (37), 77-92.
- Duarte, P. (2014). Asia Central: lo sobresaliente de su historia y geografía. *Revista De Relaciones Internacionales, Estrategia Y Seguridad*, 9(1), 21-35.
- Gömeç, S. (2020). Sovyet Rusya Döneminde Kazakistan. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124(245), 405-420.
- Erol, M. S., & Çelik, K. E. (2017). Türk Dünyası'nda İşbirliği Denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17(2), 15-32.
- Hekimoğlu, V. S. F., & Çetin, N. (2024). Kazakistan'da Levon İ. Mirzoyan Dönemi Repressiya Politikası. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (35), 311-322.
- Hynek, O. (2020). Geopolitics of Central Asia: Between the Russian bear and the Chinese dragon. *Central European Journal of Politics*, 6(2), 73-93.
- Kabuzan, V. M. (1996). *Russkie v mire: Dinamika chislennosti i rasseleniya (1719-1989): Formirovanie etnicheskikh i politicheskikh granits russkogo naroda [Russians in the world: Dynamics of population and settlement (1719-1989): Formation of the ethnic and political boundaries of the Russian people]*. Sankt-Peterburg: Izd-vo Russko-Baltiiskii informatsionnyi tsentr. BLITS.
- Kaldybayeva, S. (2021). The settlement of Russian peasants in Kazakhstan by the tsarist government in the late XIX-early XX century. *Bulletin "Historical and Socio-Political Sciences*, 1, 68.
- Kapan, K., & Şavlı, O. (2022). Orta Asya jeopolitiğinin nüfus parametresi üzerinden incelenmesi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 11(1), 39-74.
- Karacagil, Ö. K. (2014). Kazakistan'ın Bağımsızlığının Ayak Sesleri: Almatı Olayları (1986). *International Journal of History Studies*, 6(1), 101-114.
- Karibayev, B. B. (2016). Historical importance of formation of Kazakh Khanate. *KazNU Bulletin. History Series*, 80(1), 66-69.
- Khodarkovsky, M. (2021). *Türkistan ve Avrasya Steplerinde Rus Yayılmacılığı Bir Sömürge İmparatorluğu'nun Oluşumu (1500-1800)*, Çev. Mehmet Ali Koç, Selenge Yay., İstanbul.
- Kınacı Baran, C. (2023). *Kazak Türklerinde Repressiya*. İ. Dilek (Ed.), Türk Dünyasında Repressiya: Sovyetler Döneminde Türk Halklarına Yapılan Baskılar ve Zulümler içinde. (ss. 321-393). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları.

- Kindler, R. (2018). *Stalin's nomads: power and famine in Kazakhstan*. University of Pittsburgh Press.
- Mazhitova, Z., Zhalmurzina, A., Kolganatova, S., Orazbakov, A., & Satbai, T. (2021). *Environmental consequences of Khrushchev's Virgin Land Campaign in Kazakhstan (1950s–1960s)*. In E3S Web of Conferences (Vol. 258, p. 05036). EDP Sciences.
- Melvin, N. (1993). Russia and the ethno-politics of Kazakhstan. *The World Today*, 49(11), 208-210.
- Mir24.tv. (2020). *Kazakhi: keto i kak pereschityval naseleniye stepnogo kraya?*. <https://mir24.tv/articles/16440125/kazahi-kto-i-kak-pereschityval-naselenie-stepnogo-kraya>
- Moidabayeva, D. (2002). Kazaklardaki cüzlük sistemi ve tarihçesi üzerine bir inceleme. *Bilgi*, 21, 27-44.
- Olcott, M. B. (1981). The collectivization drive in Kazakhstan. *The Russian Review*, 40(2), 122-142.
- Peyrouse, S. (2007). Nationhood and the minority question in Central Asia. The Russians in Kazakhstan. *Europe-Asia Studies*, 59(3), 481-501.
- Peyrouse, S. (2008). *The Russian minority in Central Asia: Migration, politics, and language* (No. 297). Occasional Papers.
- Pohl, J. O. (1999). *Ethnic Cleansing in the USSR, 1937-1949*. Greenwood Press.
- Roy, O. (2018). *Yeni Orta Asya ya da ulusların imal edilişi* (M. Moralı, Çev., 5. baskı). Metis Yayınları.
- Saparbekova, A., Kocourková, J., & Kučera, T. (2015). Sweeping ethno-demographic changes in Kazakhstan during the 20th century: A dramatic story of mass migration waves. Part II: International migration in the Republic of Kazakhstan since 1991. *AUC Geographica*, 50(1), 75-90.
- Saray, M. (1980). Rusya'nın Asya'da Yayılması. *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi*, 10-1.
- Sarsenbekov, N. Z., & Sagatova, A. S. (2025). Phenomenon of mass migration during the famine years: existential experiences in the kazakh worldview. *Bulletin of the Karaganda university History. Philosophy series*, 11730(1), 321-329.
- Sarsenov, A., et al. (2022). Hunger of 1921–1922 in Western Kazakhstan: Causes and consequences. *Bulletin of the Khalel Dosmukhamedov Atyrau University*, 64(1), 24–34.
- Senggirbay, M. (2019). Ethnic Identity of Kazakhstani Russians: The Dynamics of Change and the Place of Russia as a Kin State. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, 13(1).
- Shmidt, V. (2018). Tragediya Kazakhstana 1921-1922 godov: golod i yego posledstviya. *Vostochnyy arkhiv*, (1 (37)), 40-50.
- Stat.gov.kz. (2025). *Statistical data of Kazakhstan*. <https://stat.gov.kz/>
- Sushchiy, S. (2020). The Russian population of the near abroad: geodemographic dynamics of the post-Soviet period. *Demograficheskoye Obozreniye*, 100-120.
- Tengrinews.kz. (2022). *Forecast of Kazakhstan's population growth until 2050*. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kak-budet-rasti-naselenie-kazahstana-do-2050-goda-prognoz-474359/
- Tolts, M. (2006). Ethnic composition of Kazakhstan on the eve of the Second World War: re-evaluation of the 1939 Soviet census results. *Central Asian Survey*, 25(1-2), 143-148.
- Wendelken, R. W. (2000). *Russian Immigration and its Effect on the Kazak Steppes, 1552–1965*. In *The Role of Migration in the History of the Eurasian Steppe: Sedentary Civilization vs. "Barbarian" and Nomad* (pp. 71-101). New York: Palgrave Macmillan US.
- Zhanarstanova, M. B., & Nechayeva, E. L. (2015). Ethnic Factor in State Power in Kazakhstan. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, vol. 6, no. 5, 20–26.
- Zolotukhin, S. (2012). The Russians in Kazakhstan. *Russia and the Moslem World*, (7) [241], 53–61.

EXTENDED SUMMARY

The sustainability of a state structure is directly related not only to political or economic conditions but also to the nature of demographic dynamics. This situation is especially evident in communities with a multi-ethnic structure. Therefore, it is important to examine the concept of population in a multidimensional manner when evaluating geopolitical factors. In this study, the historical change and transformation in the population structure of Kazakhstan is discussed from the Kazakh Khanate period to the present; and evaluations regarding the demographic future of the country are also included. Detailed data on the population of Kazakhstan has been available since the 19th century. Demographic information before this period is quite limited due to both the nomadic lifestyle and the limited record keeping conditions of the period. The study is divided into four sections in general scope - the Kazakh Khanate period, the 1800-1920 period, the 1920-1990 period and the Post-1991 period.

This study examines the regional and global position of the Kazakhstan population in the historical process within a geopolitical framework. In order to analyze the subject comprehensively, academic journals, archival documents, scientific books, institutional reports and sources in state libraries were meticulously scanned. As a result of the literature review, it was determined that there were a limited number of studies in the academic field on this subject and this study was prepared to fill this gap. As a result of the literature review, the study included both the 1897 population data from the Russian Empire and limited information from before, as well as the censuses from the Soviet Union period (1926, 1939, 1959, 1970, 1979, 1989). In addition, the first period data of Kazakhstan after its independence, for the years 1999, 2009 and 2025, were also evaluated. Within the scope of Kazakhstan data for 2024, the following were examined: total fertility rate, total mortality rate, Russian population size and distribution, Russian population share by region, Kazakh population size and distribution, Kazakh population share by region, and the most common ethnic groups other than Kazakhs and Russians. These data were visualized using ArcGIS 10.7 software.

Before the Russian Empire, the majority of the population living in these lands consisted of Kazakhs, but with the arrival of the Russians, the demographic structure changed over time. Especially after the abolition of Russian serfdom in 1861, a large peasant migration was directed to this region and the Russian population increased significantly over the years. While the Russian population in Kazakhstan was approximately 3% in the early 1830s, according to the 1897 census this rate had risen to over 10% (Kabuzan, 1996: 298). Tsarist Russia's settlement policy in Kazakhstan included efforts to reduce the local nomadic population, develop industrial culture, establish military rule, control Muslim dynasties, and expand its influence in Turkestan (Roy, 2018: 60). The process of Russification in Kazakhstan is commonly analyzed through four principal dimensions: colonization, industrialization, socioeconomic transformation, and education. These interconnected factors collectively shaped the cultural and demographic landscape of the region. Censuses conducted during the Soviet Union period (1926-1989) show that the share of the Kazakh population living in Kazakhstan first decreased (from 58.5% to 37.9%) and then began to increase again (to 39.7%). The Russian population in these lands, on the other hand, increased from 20.6% in 1926 to 42.7% in 1959 and then began to decline. The forced migrations, population displacements, demographic engineering policies aimed at restructuring ethnic groups and political interventions implemented by the Soviet Union had a significant impact on the emergence of this picture.

Today, the changes in the population structure of Kazakhstan are shaped by the influence of economic, cultural, social and political factors. Studies have shown that the country's population growth rate has decreased compared to previous years. In addition to the Kazakh population, other ethnic groups, especially Russians and Ukrainians, also significantly affect the country's demographic structure. The data obtained show that in regions where Kazakhs live densely, fertility rates are high, mortality rates are low and the proportion of the young population is high. On the other hand, in regions where Russians are the majority, demographic indicators are on the contrary.

According to the current population structure, Kazakhs constitute more than 70% of the country's population, while Russians have a share of approximately 15% and the remaining share belongs to other ethnic groups. In the light of these data, it is predicted that the Kazakh population will continue to increase both numerically and proportionally, while Russians and other ethnic groups will decrease proportionally. In this demographic change,

not only birth and death rates but also migration movements play a decisive role. Since 1991, a significant number of Russian citizens have emigrated to their homeland, and this movement continues today according to official data.

In addition, the return of Kazakhs from neighboring countries who left their homeland due to the difficulties experienced during the Soviet Union has contributed to the rapid growth of the Kazakh population, and this trend is expected to continue in the coming years. Within the framework of all these developments, it can be said that the population of Kazakhstan will grow steadily and the country's ethnic identity will become increasingly evident. This is a strong indication that Kazakhstan will strengthen its unique structure in both demographic and cultural terms in the future.